

Uloga turizma u postizanju ciljeva održivog razvoja do 2030.

Jerković, Nikolina

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:464119>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-08**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

NIKOLINA JERKOVIĆ

**ULOGA TURIZMA U POSTIZANJU CILJEVA
ODRŽIVOG RAZVOJA DO 2030.**

Diplomski rad

Pula, 2021.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

NIKOLINA JERKOVIĆ

**ULOGA TURIZMA U POSTIZANJU CILJEVA
ODRŽIVOG RAZVOJA DO 2030.**

Diplomski rad

JMBAG: 0303036327, redoviti student

Studijski smjer: Turizam i razvoj

Predmet: Upravljanje razvojem turizma

Znanstveno područje: društvene znanosti

Znanstveno polje: ekonomija

Znanstvena grana: trgovina i turizam

Mentor: izv. prof. dr. sc. Lela Tijanić

Pula, rujan 2021.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Nikolina Jerković, kandidat za magistra poslovne ekonomije ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, rujan, 2021. godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Nikolina Jerković dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom «***Uloga turizma u postizanju ciljeva održivog razvoja do 2030.***» koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, rujan 2021.

Potpis

Zahvala

Prvenstveno se zahvaljujem svojoj mentorici Izv. prof. dr. sc. Leli Tijanić na ukazanom strpljenju, podršci, pomoći te konstruktivnim savjetima koje mi je pružala tijekom pisanja ovog diplomskog rada.

Zahvaljujem se mojim prijateljima i kolegama koji su svojim prisustvom uljepšali moje studentske dane.

Posebno se zahvaljujem svojim roditeljima na ljubavi i potpori koju su mi pružali sve ove godine studiranja, a ponajviše sestri koja mi je bila čvrst oslonac u najtežim trenucima te mi ukazala bezuvjetnu podršku i neizmjernu vjeru u moj uspjeh.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Predmet i problem istraživanja	1
1.2. Cilj istraživanja	1
1.3. Struktura rada	2
2. ODRŽIVI RAZVOJ	4
2.1. Kronologija održivog razvoja	4
2.2. Definiranje održivog razvoja	9
2.3. Konceptija održivog razvoja.....	11
3. ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA	13
3.1. Definiiranje i značaj održivog razvoja turizma	13
3.2. Razlika između ekoturizma i održivog turizma	16
3.3. Načela održivog razvoja turizma	18
3.4. Sredstva kojima se postižu ciljevi održivog razvoja turizma	21
3.5. Indikatori održivog razvoja turizma	27
3.5.1. <i>Indikatori održivog razvoja Europske unije</i>	28
3.5.2. <i>Indikatori održivog turizma Svjetske turističke organizacije</i>	30
4. PLATFORMA ZA POSTIZANJE ODRŽIVOG RAZVOJA KROZ TURIZAM	36
4.1. Ciljevi održivog razvoja do 2030. i značaj turizma za njihovu realizaciju	40
4.2. Mjerenje održivog razvoja turizma.....	54
4.3. Analiza doprinosa turizma realizaciji ciljeva održivog razvoja	57
4.3.1. <i>Doprinos turizma realizaciji SDG 8 – dostojanstven rad i ekonomski rast</i> .	58
4.3.2. <i>Doprinos turizma realizaciji SDG 5 – postići ravnopravnost spolova</i>	65
5. ZAKLJUČAK	76

LITERATURA	78
POPIS TABLICA.....	86
POPIS SHEMA	86
POPIS SLIKA	86
POPIS GRAFIKONA.....	87
SAŽETAK	88
SUMMARY	89

1. UVOD

Turizam je ekonomski, socijalni i kulturni fenomen koji doprinosi ekonomskom rastu, socijalnom razvoju te potiče međukulturno razumijevanje. Ima utjecaj na ekonomiju, prirodnu i kulturnu baštinu, lokalno stanovništvo turističkih destinacija, ali i na same posjetitelje. Razvoj turizma ovisi o okruženju, socijalnim i ekonomskim strukturama, uključujući zaposlenost i upravljanje. Shodno tome, iznimno je važno uključiti održivost u upravljanju razvojem turizma.

1.1. Predmet i problem istraživanja

Predmet ovog rada su ciljevi održivog razvoja i doprinos turizma u njihovu postizanju. Održivi razvoj unosi ideju umjerenosti i ravnoteže ekonomskog i sociokulturnog razvoja, a bez narušavanja životne sredine radi budućih generacija. S obzirom na povezanost turizma i očuvanog okoliša, neophodno je u razvoju turizma primjenjivati koncept održivog razvoja. Osim toga, turizam može pružiti poseban doprinos sveukupnom održivom razvoju i to zbog njegove dinamičnosti i rasta te zbog snažnih ekonomskih efekata. S obzirom na karakter turizma koji podrazumijeva interakciju između posjetitelja i lokalne zajednice, turizam također potiče multikulturalnu toleranciju i razumijevanje.

1.2. Cilj istraživanja

Cilj ovog rada je istražiti i prikazati doprinos turizma u postizanju ciljeva održivog razvoja do 2030. godine. Usvajanjem Agende za održivi razvoj do 2030. godine ponuđeno je čak 17 ciljeva održivog razvoja koji su se nadovezali na Milenijske ciljeve. Turizam je prepoznat kao sredstvo za postizanje svih 17 ciljeva, s izravnim i neizravnim doprinosom. Općenito se tvrdi da turizam ima potencijal pridonijeti svim ciljevima, no

izričito se spominje u tri globalna cilja održivog razvoja (SDG): SDG 8 (dostojanstven rad i ekonomski rast), SDG 12 (osigurati održivu potrošnju i proizvodnju) i SDG 14 (zaštititi vodeni svijet).

1.3. Struktura rada

Ovaj rad je, osim uvoda i zaključka, podijeljen u tri cjeline (ukupno 5 poglavlja). U uvodnom dijelu obrazloženi su predmet i problematika rada, istaknut je cilj istraživanja te je opisana struktura rada.

U prvoj je cjelini opisana kratka povijest koncepta održivog razvoja. Održivost se počela detaljnije razmatrati u osamdesetim godinama prošlog stoljeća kada je ustanovljena snažnija povezanost između gospodarskog razvoja i okoliša. Ljudi su spoznali da dugoročan gospodarski razvoj nije ostvariv ukoliko se naruše prirodni resursi. Osim okoliša i gospodarskog razvoja održivost nije ostvariva bez društvene odgovornosti. Pazeći na to države članice Ujedinjenih naroda usvojile su Milenijsku deklaraciju, a ona je predstavljala važan politički dokument s osam ciljeva te aktivnostima kojima se namjerava pridonijeti ostvarenju tih ciljeva u petnaestogodišnjem razdoblju. Nakon petnaest godina sagledani su rezultati Milenijskih ciljeva te je usvojena platforma za održivi razvoj do 2030. godine, koja obuhvaća čak 17 ciljeva namijenjenih rješavanju brojnih izazova današnjice. U nastavku prve cjeline rada definiran je pojam održivog razvoja. Održivi se razvoj temelji na uspostavljanju ravnoteže između društvene odgovornosti, zaštite okoliša i ekonomske održivosti, a s ciljem zadovoljenja potreba sadašnje generacije vodeći računa o napretku budućih generacija. Na kraju prve cjeline utvrđen je koncept održivosti koji se zasniva na tri važna elementa, a to su: koncepcija razvoja, koncepcija potreba i koncepcija budućih naraštaja.

U drugoj je cjelini definiran održivi razvoj turizma. Da bi se postigao održivi razvoj turizma bitno je optimalno iskorištavati prirodne resurse jer su oni ključan element turističkog razvoja, poštivati društveno kulturnu autentičnost turističke destinacije te osigurati provođenje gospodarskih aktivnosti koje su održive i dugoročne. U nastavku

rada objašnjena je razlika između eko turizma i održivog turizma radi boljeg razumijevanja istih. Zatim su navedena i objašnjena načela održivog razvoja turizma, a to su ekološka, sociokulturna, ekonomska i tehnološka održivost. Nadalje, navedena su i opisana sredstva za postizanje ciljeva održivog turizma. To su etički kodeksi, određivanje kapaciteta nosivosti, reguliranje turističke djelatnosti, tehnike uključivanja, menadžment upravljanja turističkim posjetima, procjena utjecaja turizma na okoliš te indikatori održivog turizma. Indikatori su ključan element za praćenje napretka održivog turizma. Postoji više načina na koje se mogu grupirati, a u radu su navedeni i opisani indikatori održivog turizma Europske unije i indikatori održivog turizma Svjetske turističke organizacije.

U trećoj je cjelini obrađena platforma za postizanje održivog razvoja kroz turizam. Zasniva se na Agendi 2030 koju su potpisale sve države članice Ujedinjenih naroda i time se obvezale da će slijediti niz ciljeva ključnih za postizanje boljeg sutra za sve. Kao što je ranije istaknuto, Agenda se sastoji od 17 ciljeva kojima se žele riješiti ekološki, ekonomski i socijalni problemi. Budući da turizam ima potencijal izravno ili neizravno pridonijeti svim ciljevima, Svjetska turistička organizacija (UNWTO) objavila je novu mrežnu platformu kojom se želi potaknuti realizacija spomenutih ciljeva kroz turizam. U nastavku ove cjeline navedeni su i opisani svi ciljevi održivog razvoja do 2030. godine te značaj turizma za njihovu realizaciju. Nadalje, provedena je detaljnija analiza doprinosa turizma u realizaciji osmog cilja održivog razvoja koji se odnosi na postizanje dostojanstvenog rada i gospodarskog rasta i, dodatno, petog cilja održivog razvoja koji se odnosi na postizanje ravnopravnosti spolova.

Konačno, u zadnjem dijelu rada izvedeni su zaključci koji su prethodno spoznati u radu. Također, na kraju rada priložen je popis korištene literature te popis svih tablica, shema, slika i grafikona koji se nalaze u radu.

Za potrebe pisanja diplomskog rada, odgovarajućim kombinacijama, korištena je domaća i strana literatura, čiji se popis nalazi na samom kraju rada pazeći pritom na vjerodostojno prenošenje i citiranje izvora. Podaci su prikupljeni sekundarnim istraživanjem u kojem su korištene metoda deskripcije, metoda klasifikacije, analize i sinteze te statistička metoda.

2. ODRŽIVI RAZVOJ

Moderno je društvo uočilo da se ekonomski razvoj ne može odvijati ako prirodi prijete razaranja. Zbog toga se moraju pronaći novi modeli razvoja i suživota s prirodom. Polazna točka koncepcije održivog razvoja proizlazi od činjenice da se promišljanja o zaštiti okoliša integriraju u proces donošenja razvojnih i opće društvenih odluka.¹

U sljedećim poglavljima pobliže se definira pojam održivi razvoj, ukratko je prikazan povijesni razvoj održivosti, definiran je pojam održivog razvoja te je utvrđen koncept održivosti.

2.1. Kronologija održivog razvoja

Ljudi su ustanovili da neujednačenost između ekonomskog razvoja i brige za okoliš, ne može dugo trajati. Zbog toga se počelo tragati za novim oblicima razvoja koji će održavati ravnotežu između prirode i ljudske zajednice. Novi smjer razvoja u budućnosti naziva se „održivi razvoj“. Pojam „održivi razvoj“ uveden je tek 70-ih godina dvadesetog stoljeća. Naglasak se, tada, stavljao na obnovljive resurse kao što su rudače, fosilno gorivo te čisti zrak i voda. U 80-im godinama prošlog stoljeća održivost je postala termin međunarodne zajednice kada je iznesena svjetska strategija očuvanja prirodnih resursa koja je usklađena s općim ciljem postizanja održivog razvoja. Prvo ozbiljnije poimanje održivog razvoja prikazano je u izvješću norveške premijerke Gro Harlem Brundtland, predsjednice Komisije za okoliš UN-a, a publicirano je pod nazivom „Naša zajednička budućnost“ 1987. godine. U tom je izvješću održivi razvoj definiran kao razvoj koji dozvoljava potrebe današnjeg naraštaja bez ugrožavanja budućih naraštaja. Drugim riječima, održivi razvoj, kakvoća okoliša i gospodarski razvoj postale su međusobno povezane aktivnosti. Zaštita okoliša se ne može osigurati na račun ograničavanja gospodarskog razvoja, nego je potrebno ekološka pitanja usmjeriti na postizanje

¹ M. Črnjar i K. Črnjar, „Menadžment održivoga razvoja“, Rijeka, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu u Opatiji Sveučilišta u Rijeci Glosa, 2009., str. 78.

održivog razvoja. Održivi razvoj također podrazumijeva brigu za međugeneracijsku pravednost u korištenju sredstava. To se odnosi na uključivanje potreba budućih naraštaja u planiranje i primjenu aktualne politike.²

Sljedeći ključan događaj za održivi razvoj bila je konferencija Ujedinjenih naroda o okolišu i razvitku (*United Nations Conference on Environment and Development – UNCED*) održana u Rio de Janeiru 1992. godine. Pozornost javnosti bila je usmjerena na sve veće probleme vezane uz pitanja okoliša i razvoja na lokalnoj i globalnoj razini, a koncept održivog razvoja predstavljen je kao jedino rješenje istih.³ Na konferenciji je usvojeno više značajnih dokumenata. To su Agenda 21, Deklaracija o okolišu i razvoju, Okvirna konvencija o klimatskim promjenama, Konvencija o biološkoj raznolikosti i Globalni dogovor o šumama. Od tih dokumenata najistaknutija je Agenda 21.⁴

Agenda 21 je dokument koji predstavlja opsežan plan budućih djelovanja, a obuhvaća gotovo sva ključna pitanja održivog razvoja. Uključuje više od 100 područja među kojima su klimatske promjene, borba protiv suše, onečišćenje mora, devastacija šuma, ljudski resursi, poljoprivreda i mnoga druga. Države trebaju prepoznati vlastite probleme okoliša te istaknuti strategije i programe u kojima će dati prednost zaštiti. Slijedom navedenog, Agenda 21 pojašnjava da su stanovništvo, potrošnja i tehnologija primarne pokretačke sile promjena u okolišu te ukazuje na to kako smanjiti raskošne i neučinkovite obrasce potrošnje koji se odvijaju u nekim dijelovima svijeta, dok istovremeno potiče ubrzani i održivi razvoj u ostalim dijelovima svijeta. Usvajanjem Agende 21 industrijalizirane su države spoznale da moraju uložiti veće napore u očuvanje okoliša od siromašnih država koje stvaraju znatno manje onečišćenja. Agenda 21 i dalje poziva vlade svih država da usvoje nacionalnu strategiju održivog razvoja.⁵

Nakon deset godina održana je Konvencija Ujedinjenih naroda u Johannesburgu, gdje je izvršena analiza rezultata učinaka mjera koje su donijete sa svrhom očuvanja životne

² ibidem, str. 79-80.

³ Hrvatski sabor, „*Strategija održivog razvitka Republike Hrvatske*“, NN 30/2009, dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2009_03_30_658.html?fbclid=IwAR0MoZILb-WqXLSY6FYDBn2ICZ7tD4OSw0BjmJALr2ESEBK9_Bxle2pEQTE, (02.02.2021.)

⁴ M. Črnjar i K. Črnjar, op. cit., str. 92.

⁵ ibidem, str. 92-93.

sredine. Nastavak procesa globalnog zatopljenja, neodrživ porast populacije, korištenje oceana kao poligona za nuklearne probe i brojni drugi problemi potvrdili su da je civilizacija nastavila istim tempom degradirati životnu sredinu. Iako Konvencija nije dala dobre rezultate u vidu pomaka u očuvanju okoliša, poruka je ipak bila jasna i to da se nijednog trenutka nije odustalo od ideja iz 1992. godine.⁶

U 2000. godini Ujedinjeni narodi su usvojili Milenijsku deklaraciju. Milenijska deklaracija je važan politički dokument koji predstavlja ciljeve na pojedinim područjima, a koji su nužni za sve članice i međunarodnu zajednicu u cjelini te aktivnosti koje trebaju doprinijeti njihovom ostvarenju. Države članice Ujedinjenih naroda su se potpisivanjem Milenijske deklaracije obvezale da će do konca 2015. godine ostvariti osam ključnih razvojnih ciljeva, odnosno uložiti najveće napore u njihovom ispunjavanju u zadanom roku.⁷ Osam temeljnih milenijjskih ciljeva prikazano je na slici 1.

Slika 1: Milenijski ciljevi održivog razvoja

Izvor: Equity for Children, „*Equity and the Next Steps Towards the Millennium Development Goals*“, 2021., dostupno na: <http://equityforchildren.org/2012/12/equity-and-the-next-steps-towards-the-millennium-development-goals/>, (06.07.2021.)

⁶ V. Stojanović, „*Turizam i održivi razvoj*“, Novi sad, Prirodno-matematički fakultet: Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo, 2011., str. 200-201.

⁷ RH – Ministarstvo vanjskih i europskih poslova, „*UN - Milenijski ciljevi razvoja*“, 2021b., dostupno na: [http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi-starog-ijvhj/ujedinjeni-narodi-\(un\)/13/](http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi-starog-ijvhj/ujedinjeni-narodi-(un)/13/), (05.07.2021.)

Ciljevi koji su istaknuti u Milenijskoj deklaraciji su⁸:

- iskorijeniti ekstremno siromaštvo i glad,
- osigurati univerzalno osnovno obrazovanje za sve,
- promicati ravnopravnost spolova i osnažiti žene,
- smanjiti stopu smrtnosti djece,
- poboljšati zdravlje majki,
- boriti se protiv HIV/AIDS-a, malarije i drugih bolesti,
- osigurati održivost okoliša,
- razviti globalno partnerstvo za razvoj.

Milenijski razvojni ciljevi su znatno doprinijeli informiranju javnosti, osnaživanju političke volje i izdvajanju sredstava za borbu protiv siromaštva. U razdoblju od 2000. godine do 2015. godine svjetsko je siromaštvo prepolovljeno i to se smatra jednim od najvećih postignuća Milenijske deklaracije. Ovo izuzetno postignuće potaklo je Ujedinjene narode da i dalje razvijaju i proširuju ciljeve održivog razvoja kako bi se obuhvatili globalni izazovi s kojima se svakodnevno suočavamo.⁹

Kako se približavao istek roka spomenutih Milenijskih ciljeva, u 2012. godini je tadašnji glavni tajnik UN-a Ban Ki-moon imenovao 26 članova Visokog povjerenstva koji su dobili zadatak oblikovati ambicioznu i praktičnu viziju razvoja svijeta nakon 2015. godine. Nakon intenzivnih analiza i pregovora u New Yorku je 2015. godine održana konferencija Ujedinjenih naroda o održivom razvoju. Tada je usvojen Program globalnog razvoja za narednih petnaest godina pod nazivom Agenda 2030. Agenda 2030 predstavlja ključnu globalnu političku platformu za rješavanje brojnih izazova današnjice. Održivi razvoj u kontekstu Agende 2030 definira 17 ključnih ciljeva razvoja kojima se nastoji uspostaviti vladavina prava i očuvati globalni ekosustav. Spomenuti ciljevi održivog razvoja prikazani su na sljedećoj slici.

⁸ Ured za ravnopravnost spolova, „Milenijska deklaracija opće skupštine UN-a“, 2021., dostupno na: <https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocImages/arhiva/preuzimanje/dokumenti/un/Milenijska%20deklaracija.pdf>, (05.07.2021.)

⁹ Europska komisija, „UN-ovi ciljevi održivog razvoja“, 2021., dostupno na: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/farming/international-cooperation/international-organisations/un-sustainable-development-goals_hr, (05.07.2021.)

Slika 2: Ciljevi održivog razvoja (Sustainable Development Goals – SDG-s)

Izvor: M. Ružić, „Ciljevi održivog razvoja“, Info centar mogućnosti, 2020., dostupno na: <https://icm-mogucnosti.info/ciljevi-odrzivog-razvoja/>, (06.07.2021.)

Ciljevi održivog razvoja obuhvaćaju širok raspon izazova i međusobno povezanih gospodarskih, društvenih i ekoloških aspekata održivog razvoja. Univerzalno su primjenjivi i međusobno povezani, a zahtijevaju od svih dionika društva da preuzmu odgovornost te tako pridonese rješavanju izazova. Naglasak Agende 2030 je na uspostavljanju partnerstva i uključivanju svih sektora gospodarstva i društva kako bismo napredovali prema svijetu u kojem želimo živjeti.¹⁰

Danas se održivi razvoj promatra kao nešto što čovjek tek treba potaknuti i podržati. Cilj održivog razvoja je održavati razvojni proces koji se odvija ne razarajući svoju prirodnu materijalnu osnovu. Upravljanje održivim razvojem slojevit je proces koji zahtijeva

¹⁰ HUP, „Ciljevi održivog razvoja do 2030“, 2021., dostupno na: <https://www.hup.hr/ciljevi-odrzivog-razvoja-2030.aspx>, (05.05.2021.)

interakciju državnih, gospodarskih i nevladinih menadžera, a direktno je povezan s okolišem, odnosno prirodnim resursima i ekološkim problemima današnjice.¹¹

2.2. Definiranje održivog razvoja

Postoji više definicija kojima se može tumačiti značenje pojma održivi razvoj. Neke od njih su:

- „*Održivi razvoj je razvoj koji zadovoljava potrebe današnjeg naraštaja bez ugrožavanja budućih naraštaja.*“ – Gro Harlem Brundtland (1987. god)¹²
- „*Održivi razvoj znači izbor načina života i gospodarenja, na koji stanovnici/e Zemlje mogu imati pravo, a da ne unište globalni eko sustav, koji i budućim generacijama osigurava mogućnost raspolaganja nedirnutim osnovama za život.*“ – Hans Holzinger (1999. god.)¹³
- „*Pod održivim razvojem smatra se porast kvalitete života - tj. ekonomskog blagostanja i subjektivnog dobrog osjećaja – koji se postiže smanjenim ulaganjem neobnovljivih prirodnih resursa i sve manjim opterećivanjem okoliša i ljudi, a s ciljem da se ne ograničavaju opcije budućih generacija.*“ – Hansruedi Müller (1993. god.)¹⁴

Može se uočiti kako je svakoj definiciji zajednički termin ravnoteža koja upućuje na zadovoljenje potreba sadašnje generacije i to bez narušavanja mogućnosti budućih generacija.

Održivi razvoj se temelji na povezanosti njegove tri temeljne sastavnice koje nazivamo stupovima održivosti, a to su: društvena odgovornost, zaštita okoliša i ekonomska održivost. Navedeni stupovi održivog razvoja prikazani su na slici 3.

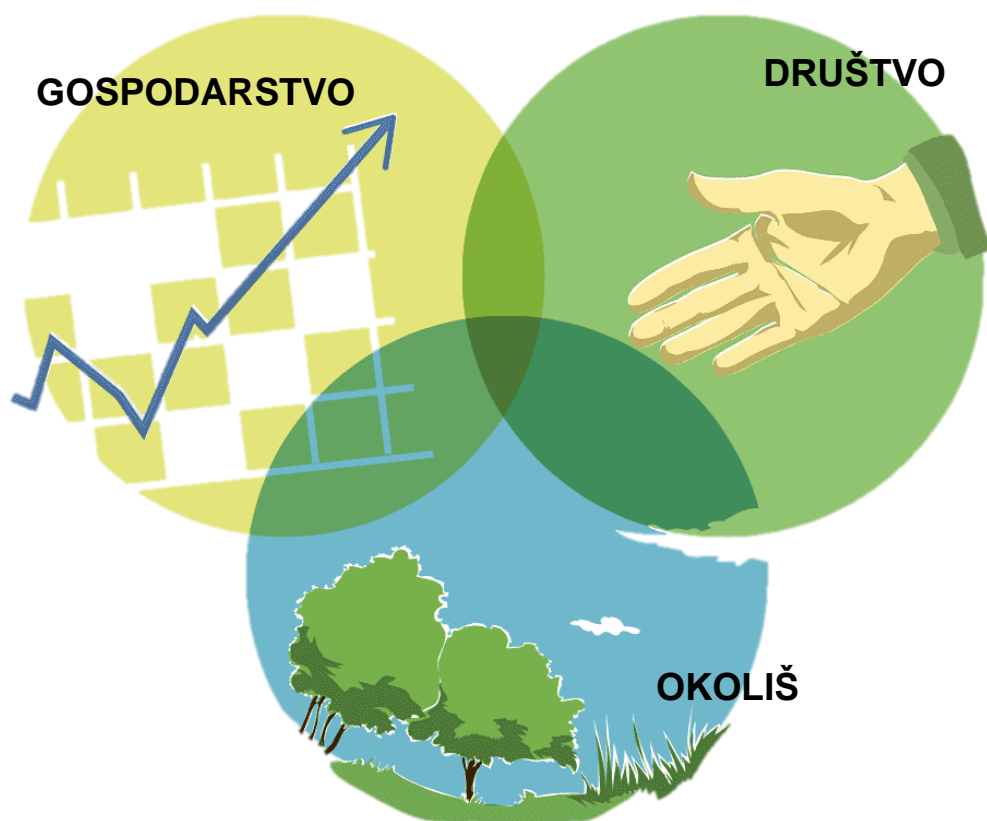
¹¹ M. Črnjar i K. Črnjar, op. cit., str. 83.

¹² ibidem, str. 79.

¹³ H. Müller, „*Turizam i ekologija*“, Zagreb, Masmedia, 2004., str. 42.

¹⁴ H. Müller, op. cit., str. 44.

Slika 3: Tri stupa održivog razvoja

Izvor: PNGWING, „Economy png images“, 2021., dostupno na: <https://www.pngwing.com/en/search?q=economy>, (16.01.2021.)

Na slici broj 3 prikazana su tri stupa održivog razvoja. Uspostavljanje ravnoteže između ta tri stupa i njezina provedba u praksi osigurava dugoročan razvoj društva u očuvanom okolišu.

Društvena odgovornost podrazumijeva njegovanje zajednica kroz poticanje očuvanja kulturološke raznolikosti i očuvanje kulturne baštine, postizanje ravnopravnosti svih

članova zajednice, unaprjeđenje socijalnih prava te osiguravanje dostupnog obrazovanja i zdravstvene skrbi za sve.¹⁵

Zaštita okoliša odnosi se na razvoj strategija i planova upravljanja za očuvanje okoliša, smanjivanje i zaustavljanje zagađivanja okoliša, zaštitu bioraznolikosti i prirode, brigu za smanjenje klimatskih promjena te razumnu i učinkovitu eksploataciju prirodnih dobara.¹⁶

Ekonomska održivost zasniva se na etičkim principima, inovacijama i investicijama kojima se koriste dostupni resursi na najbolji mogući način. Ideja je da se dostupni resursi koriste na efikasan i odgovoran način koji osigurava porast društvenog blagostanja, održavanje stabilnosti cijena i očuvanje radnih mjesta uz zadovoljavajuće prihode.¹⁷

2.3. Konceptija održivog razvoja

Konceptija održivog razvoja sumira navedene stupove održivosti pretpostavljajući uvjete za ekonomsko blagostanje uravnoteženo s kapacitetom prirodnih resursa i njihove racionalne upotrebe. Pritom, održivi razvoj predstavlja i politički sustav te vladavinu prava, slobode i participaciju lokalnog stanovništva u donošenju odluka. Održivi razvoj postao je lokalna i globalna razvojna konceptija za čije je ostvarenje nužna koordiniranost razvojnih odluka na svim razinama.¹⁸

Održivi se razvoj treba shvatiti kao rezultat individualnih napora koje ulažu potrošači, poduzetnici i države koji žele ostvariti individualne ciljeve s namjerom da zajedničkim snagama dočekaju bolju budućnost. Shodno tome, održivi razvoj, zahtjeva postizanje blagostanja društva pazeći na pravilno iskorištavanje prirodnih resursa. Onda kada

¹⁵ LORA – laboratorij održivog razvoja, „Što je održivi razvoj?“, 2019., dostupno na: <https://lora.bioteka.hr/sto-je-odrzivi-razvoj/>, (27.06.2021.)

¹⁶ loc. cit.

¹⁷ D. Smolčić Jurdana, „Načela održivog razvoja turizma“ u: Vujić, V. i B. Blažević (ur.), „Održivi razvoj turizma“, Rijeka, Fakultet za turistički i hotelski menadžment, 2005., str. 18.

¹⁸ M. Dragičević, „Održivi razvoj - konceptija gospodarskog razvoja Hrvatske“, *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, vol. 6, no. 2-3 (28-29), 1997., str. 377., dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=50344, (14.08.2021.)

ljudske aktivnosti počnu djelovati na prirodne resurse, održivost poprima društveno značenje. Zbog toga se koncept održivog razvoja mora tumačiti znanstveno i stručno.

Polazeći od definicije da održivi razvoj zadovoljava potrebe današnjih naraštaja, bez ugrožavanja budućih naraštaja, može se uočiti da postoje tri važna elementa u koncepciji održivog razvoja, a to su¹⁹:

- Koncepcija razvoja – koji nije poistovjećen s gospodarskim rastom. Gospodarski rast i razvoj dva su različita pojma. Gospodarski se rast odnosi na kvantitativne elemente gospodarskog sustava, a razvoj na kvalitativnu koncepciju razvoja društva koja uključuje gospodarske, kulturološke i društvene opsege razvoja.
- Koncepcija potreba – odnosi se na raspodjelu osnovnih resursa potrebnih za ostvarivanje kvalitetnog života. Osnovne potrebe je teško odrediti jer je ono što se nekada smatralo luksuzom, danas postalo nužno u razvijenim državama. Zbog težnje da se zadovolje osnovne potrebe u razvijenim državama, raste pritisak na okoliš u siromašnim državama. Na svjetskoj razini nema dovoljno prirodnih resursa za održavanje standarda razvijenih i poboljšanje kvalitete života nerazvijenih država. Zbog toga je neophodno preispitati osnovne potrebe u koncepciji održivog razvoja.
- Koncepcija budućih naraštaja – postavlja pitanje „Što će se ostaviti budućim naraštajima?“. To se pitanje ogleda u činjenici da se koristi i troškovi razvoja prenose budućim naraštajima. Buduće naraštaje ne bi trebalo opterećivati današnjim razvojnim i ekološkim problemima, već im treba prenijeti bolju kvalitetu okoliša nego što postoji danas. Shodno tome, održivi razvoj zahtijeva predviđanje rasta i proizvodnje koji su razvojno prihvatljivi ako ne umanjuju ukupnu kakvoću i upotrebljivost prirodnih resursa.

¹⁹ M. Črnjar i K. Črnjar, op. cit., str. 83-84.

3. ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA

Turizam se opisuje kao pojava modernog doba koja je izazvana povećanom potrebom za odmorom i promjenom klime te zadovoljenjem potreba za radosti, užitkom i boravkom u mjestima s bogatim i očuvanim prirodnim ljepotama.²⁰ Turizam je jedna od najmasovnijih, najsloženijih i najdinamičnijih društveno ekonomskih pojava novog doba. Predstavlja najbrže rastuću granu svjetske ekonomije. Budući da obuhvaća širok splet pojava i odnosa koji nastaju za vrijeme turističkog putovanja, u svojoj realizaciji ne zadire samo u ekonomski, već i u ekološki te sociokulturni aspekt života.²¹ Turizam se zasniva na očuvanoj prirodnoj baštini. Stoga se može iskoristiti kao promicatelj održivog razvoja.

U sljedećim poglavljima razložen je pojam i značenje održivog razvoja turizma, pojašnjena je razlika između održivog turizma i ekoturizma kao selektivnog oblika turizma te su spomenuta i opisana načela na kojima se zasniva održivi razvoj turizma. Nadalje, prikazana su sredstva kojima se postižu ciljevi održivog razvoja turizma te su opisani indikatori kao važni instrumenti kojima se mjeri napredak održivog razvoja turizma.

3.1. Definiranje i značaj održivog razvoja turizma

Nakon Drugog svjetskog rata razvio se masovni turizam koji je izazvao mnogobrojne negativne posljedice za životnu sredinu. Kod turizma se pokazuje da se zaštita životne sredine ne može ignorirati jer čini sastavni dio razvojnog procesa. Shodno tome, jasno je da je turizmu neophodan održivi razvoj. Turizam odlikuje prislan odnos između posjetitelja, lokalnog stanovništva i životne sredine. Posebnost turizma proizlazi iz

²⁰ Hrvatska enciklopedija, „*Turizam*“, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021a., dostupno na: <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=62763>, (16.09.2021.)

²¹ I. Grgić, „*Turizam kao djelatnost*“, 2013., dostupno na: <https://vguk.hr/multimedia/416bcc7a2f066bf781ed17adc15dca9f25736608c1c23dfb1fab488fcc6a78a18949f3391551171498.pdf>, (09.09.2021.)

činjenice da potrošač, odnosno turist, putuje do proizvođača ili turističkog proizvoda. Ovaj odnos karakteriziraju tri važna elementa, a to su²²:

- Interakcija – turizam je fokusiran na izbor novih destinacija. To znači da podrazumijeva direktne i indirektne utjecaje između posjetitelja, lokalne zajednice i njihove životne sredine.
- Spoznaja – turizam utječe na spoznaju ljudi o problemima životne sredine i razlikama između različitih kultura. To se odražava na izgradnju pozitivnih stavova o održivom razvoju koji se formiraju za vrijeme putovanja i uvažavaju kroz cijeli život.
- Zavisnost – turizam je zasnovan na zadovoljavanju potreba turista i to za očuvanim okolišem, atraktivnim prirodnim ljepotama i autentičnim povijesnim mjestima. Zato se kaže da razvoj turizma ovisi o navedenim karakteristikama turističkog mjesta.

Postoji više definicija kojima se može utvrditi značenje održivog razvoja turizma. Sve one leže na istoj osnovi, a to je da se održivi turizam zasniva na ravnoteži između ekoloških, ekonomskih i sociokulturnih čimbenika. Neke od istaknutijih definicija održivog turizma su:

- *„Održivi turizam je turizam koji zadovoljava potrebe sadašnjih turista i lokalnog stanovništva, štiteći pritom priliku za budućnost. Upravljanje svim resursima treba provoditi na način da se zadovolje ekonomske, socijalne i ekološke potrebe kojima se osigurava očuvanje kulturnih vrijednosti, bitni ekološki procesi, biološka raznolikost i sustav održavanja života. Održivi turizam odlikuje proizvodnja turističkih dobara koja se zasniva na skladu s okolišem i kulturom na način da oplemenjuje, a ne narušava razvoj turizma.“* – WTO (1988. god.)²³

²² V. Stojanović, op. cit., str. 202.

²³ Hulevskaya, N., „*Economic, social and political aspects of sustainable tourism*“, 2007., dostupno na: <https://core.ac.uk/download/pdf/14040017.pdf>, (28.06.2021.)

- „Održivi turizam odnosi se na razinu turističke aktivnosti koja se može dugoročno održavati jer rezultira neto koristima za socijalno, ekonomsko, prirodno i kulturno okruženje područja u kojem se odvija.“ – ICOMOS²⁴
- „Održivi turizam je turizam koji je ekonomski, sociokulturno i ekološki održiv. Uz održivi turizam, sociokulturni i ekološki utjecaji nisu niti trajni niti nepovratni.“ – John Beech i Simon Chadwick (2005. god.)²⁵

Iz navedenih definicija uočava se da je održivi razvoj turizma takav razvoj gdje su razvojni procesi dugoročno usmjereni na povećanu ekološku odgovornost, socijalnu toleranciju i gospodarsku izdašnost. Da bi se postigla dugotrajna održivost potrebno je uspostaviti odgovarajuću ravnotežu među njima. Održivi turizam bi trebao²⁶:

- Optimalno iskorištavati okolišne resurse koji su ključni element turističkog razvoja, zadržavajući ekološke procese i pomažući u zaštiti prirodne baštine i bioraznolikosti.
- Poštivati društveno-kulturnu autentičnost destinacije, očuvati izgrađeno i živo kulturno naslijeđe, njegovati tradicijske vrijednosti te doprinositi međukulturalnom razumijevanju i toleranciji.
- Osigurati provođenje održivih i dugoročnih gospodarskih aktivnosti koje donose društvenu i gospodarsku korist svim dionicima uz pravednu raspodjelu, osigurati stabilnost zaposlenja te pomoći uklanjanju siromaštva.

Za uspješno provođenje održivosti u turizmu potrebno je uključiti sve relevantne dionike, ali i snažno političko vodstvo. Postizanje održivosti turizma trajan je proces koji iziskuje stalno praćenje učinaka te uvođenje potrebnih preventivnih i korektivnih mjera ukoliko bude potrebno.²⁷

²⁴ H. Srinivas, „Defining Sustainable Tourism“, 2021., dostupno na: <https://www.gdrc.org/uem/eco-tour/sustour-define.html>, (28.06.2021.)

²⁵ loc. cit.

²⁶ Održivi turizam Hrvatska, „Održivi turizam“, 2021., dostupno na: <http://www.odrzivi.turizam.hr/default.aspx?id=97>, (16.01.2021.)

²⁷ loc. cit.

3.2. Razlika između ekoturizma i održivog turizma

Ekoturizam je specifični oblik turizma koji se odnosi na posjećivanje prirodnih područja pazeći, pri tom, na zaštitu okoliša. Na taj način ekoturizam utječe na dobrobit lokalnog stanovništva te podiže svijest i razumijevanje kod turista.²⁸

Osnovna načela ekoturizma su²⁹:

- osnaživanje ekološke svijesti,
- očuvanje lokalne kulture,
- očuvanje biološke i kulturne raznolikosti kroz zaštitu ekosustava,
- osiguravanje financijskih sredstava za očuvanje ekosustava, jačanje lokalne zajednice i održivi razvoj,
- promicanje odgovornosti,
- uvažavanje potreba lokalnog stanovništva i prihvaćanje različitosti,
- zajedničko odlučivanje i djelovanje dionika unutar destinacije,
- poticanje inovativnosti i pružanje jedinstvenih i kvalitetnih doživljaja gostima,
- održivo raspolaganje otpadom.

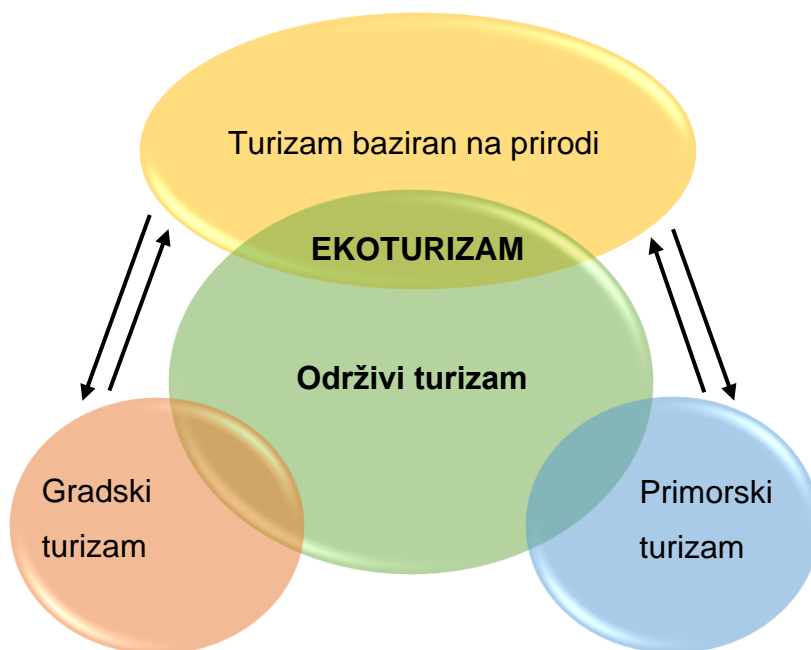
Ekoturizam i održivi turizam su dva oblika turizma koji se nerijetko poistovjećuju i to zbog toga što su oba ekološki i socijalno osviješteni oblici. Ipak, održivi turizam i ekoturizam nisu isto. Ekoturizam je selektivni oblik turizma usmjeren na ekološko očuvanje i edukaciju turista o lokalnom okolišu i prirodnom okruženju, dok se održivi turizam odnosi na primjenu koncepta održivog razvoja u poslovanju kod različitih oblika turizma. To znači da se održivi turizam može vidjeti na različitim odredištima, uključujući i ruralna i urbana područja, dok ekoturizam uglavnom uključuje pridružena odredišta koja imaju posebna geografska ili biografska obilježja kao što su ruralna područja i

²⁸ A. Dobrota, „*Ekološki turizam u Hrvatskoj: 7 zelenih koraka prema eco-friendly smještaju*“, Cimerfraj.hr, 2018., dostupno na: <https://www.cimerfraj.hr/ideje/eko-turizam-hrvatska>, (05.09.2021.)

²⁹ loc. cit.

područja divljine. To je ključna razlika između ekoturizma i održivog turizma.³⁰ Odnos između ekoturizma i održivog turizma prikazan je na sljedećoj shemi.

Shema 1: Položaj ekoturizma u prikazu odnosa održivog turizma prema selektivnim turističkim oblicima

Izvor: izrada autora prema V. Stojanović, „*Turizam i održivi razvoj*“, Novi Sad, Prirodno-matematički fakultet: Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo, 2011., str. 203.

Na shemi 1 prikazan je položaj ekoturizma u odnosu na održivi turizam. Jasno se vidi da je ekoturizam usko vezan sa selektivnim oblikom turizma koji se bazira na prirodi. S druge strane, održivi turizam je koncept razvoja turizma koji je upućen na očuvanje životne sredine, sociokulturnih i ekonomskih specifičnosti neke destinacije. Shodno tome, održivi razvoj se treba staviti u vezu sa svakim oblikom turističkog razvoja kako ne bi bio poguban po životnu sredinu.

³⁰ Difference.hr, „*Razlika između ekoturizma i održivog turizma*“, 2021., dostupno na: <https://hr.differencevs.com/6853399-difference-between-ecotourism-and-sustainable-tourism>, (29.06.2021.)

3.3. Načela održivog razvoja turizma

Razvoj turizma važno je uskladiti s načelima održivog razvoja. Postoje četiri glavna načela održivog razvoja, a to su ekološka održivost, sociokulturna održivost, ekonomska održivost i tehnološka održivost.

Ekološka održivost

Održivi turizam je pojam koji se nerijetko poistovjećuje isključivo sa zaštitom okoliša te se na taj način usmjerava samo na jedan stup održivosti, odnosno stup ekološke održivosti. Iako ekološka održivost ima veliku važnost, a onečišćenje prirode postaje globalna prijetnja cijelom čovječanstvu, stvarno postizanje održivog razvoja nije moguće bez uključivanja sociokulturnih specifičnosti, ekonomske i tehnološke održivosti. Ekološka održivost osigurava usklađenost razvoja s očuvanjem i održavanjem osnovnih ekoloških procesa, biološke raznolikosti i bioloških resursa. Priroda se sve teže nosi s posljedicama koje sa sobom nosi razvoj čovječanstva. Vođen težnjom za što bržim ekonomskim razvojem s ciljem poboljšanja kvalitete života u materijalnom smislu, čovjek je narušio prirodu. Pogubne posljedice težnje za ekonomskim razvojem su vidljive već danas, a smatra se da će u narednim godinama onečišćenje prirode rasti.

Razvijene zemlje su uočile štetu na okolišu i poduzimaju mnogobrojne mjere kojima je cilj smanjiti i kontrolirati onečišćenja na području svojih država. Istovremeno, kapital tih istih država transferira stare tehnologije u druge, nerazvijene zemlje i zemlje u tranziciji. Drugim riječima, onečišćivači se samo premještaju s jednog mjesta Zemlje na drugo. To se događa zbog toga što je u velikom dijelu nerazvijenih zemalja institucionalni okvir neadekvatan da bi spriječio takve pojave. Ovaj paradoks ukazuje na nerazumijevanje pojma održivi razvoj. Utjecaji onečišćenja se šire i ne poznaju teritorijalne barijere i prema tome svijet ne možemo podijeliti na one koji ovu koncepciju prihvaćaju i one koji ju ne prihvaćaju.³¹

³¹ D. Smolčić Jurdana, op. cit., str. 16-17.

Turizam je osjetljiv na degradaciju okoliša i to zato što je okoliš njegov primarni resurs. Stoga je za razvoj turizma nužno održavati kvalitetan i očuvan prostor. Neodrživo upravljanje turizmom može rezultirati snažnim pritiscima na okoliš, kao što su³²:

- vizualna degradacija prostora (nekontrolirana izgradnja turističkih i ugostiteljskih objekata),
- onečišćenje voda (putnički brodovi i trajekti),
- neodgovarajuće zbrinjavanje komunalnog i drugog otpada,
- izravno onečišćenje prirodne i kulturne baštine (prekomjerna posjeta osjetljivim područjima),
- onečišćenje zraka (automobili, avioni),
- iscrpljivanje prirodnih resursa i sl.

Kako bi se navedeni pritisci na okoliš suzbili važno je zaštititi prirodne resurse, promovirati alternativne oblike turizma koji brinu o okolišu, provoditi pametnu gradnju, razvojne planove u turizmu temeljiti na prihvatnom kapacitetu prostora te osnažiti svijest svih dionika o okolišu.

Sociokulturna održivost

Sociokulturna održivost omogućuje usklađenost razvoja s očuvanjem kulture i sustava vrijednosti ljudi na koje taj razvoj utječe te održanje i isticanje identiteta lokalne zajednice. U turizmu, sociokulturna održivost, odnosi se na sposobnost lokalne zajednice da prihvati turiste na određeno vrijeme i da unatoč tome nastavi funkcionirati bez društvenog nesklada. Ukoliko i dođe do toga potrebno ga je pravovremeno prepoznati i reagirati da se ublaži na najmanju moguću mjeru. Negativan utjecaj razvoja turizma na socijalnu sliku određene zajednice očituje se u stvaranju nekoć nepostojećih razlika među skupinama ljudi ili do produblivanja već postojećih razlika. Zadatak instrumenata održivog razvoja je spriječiti društvenu neodrživost.³³

³² N. Kružić, N., „Turizam i okoliš“, *Tourism and hospitality management*, vol. 10, no. 2, 2004., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/181767>, (14.08.2021.)

³³ D. Smolčić Jurdana, op. cit., str. 17-18.

Turizam omogućuje doticaj lokalnog stanovništva, koje ima tradicionalno utemeljene kulturne običaje i način provođenja slobodnog vremena, s mnoštvom turista iz različitih krajeva svijeta sa svojim običajima i kulturom življenja. Prema tome, turizam ima snažan utjecaj na kulturne vrijednosti lokalne zajednice. Stil života, običaji i tradicije lokalnog stanovništva se neizbježno i nepovratno mijenjaju s razvojem turizma. Stupanj društvene održivosti razlikuje se s obzirom na razvijenost i otvorenost zajednice. Što je lokalna zajednica razvijenija i otvorenija, to je razina društvene održivosti viša. Zatvorene lokalne zajednice koje posjeduju izražene tradicionalne vrijednosti teže prihvaćaju promjene u društvu. No i u malim, zatvorenim zajednicama može doći do značajne promjene sociokulturnog okruženja, čak i kada se radi o malom broju posjetitelja. Stoga je potrebno spriječiti negativan utjecaj turista na lokalno stanovništvo.³⁴

Ekonomska održivost

Ekonomska održivost može se definirati kao sposobnost gospodarstva da na neodređeno vrijeme podrži željenu razinu ekonomske proizvodnje. U poslovanju, ekonomska se održivost odnosi na učinkovito korištenje raznih resursa kako bi se omogućilo da i dalje funkcionira tijekom vremena. Shodno tome, ekonomska se održivost odnosi na sadašnju i buduću vrijednost prirodnih resursa. Ekonomska održivost nastoji zadovoljiti potrebe ljudi, a na način koji održava prirodne resurse i okoliš za buduće generacije.³⁵

Ekonomska održivost odnosi se na održavanje zaliha kapitala. Nekada se prirodni kapital nije vrednovao, no kako bi se ostvario održivi razvoj potrebno je i njegovu vrijednost uključiti u gospodarski sustav. Kod turizma, ekonomska održivost se odnosi na ostvarivanje dobiti koja pokriva negativne utjecaje turizma na lokalnu zajednicu. Drugim riječima, smatra se da je prihvatljivost postignuta kada je ekonomska

³⁴ loc. cit.

³⁵ Thpanorama, „Značajke ekonomskih održivosti, ciljevi, strategije“, 2021., dostupno na: <https://hr.thpanorama.com/articles/economia/sustentabilidad-economica-caracteristicas-objetivos-estrategias.html>, (05.09.2021.)

profitabilnost dovoljno visoka da nadoknadi štete, ublaži nezadovoljstvo ili spriječi prosvjede.

Smatra se da ekonomski rast dugoročno utječe na kvalitetu okoliša. U početku osiromašuje prirodne resurse, no s većim razvojem zajednice razvijaju se ekološka svijest i materijalne mogućnosti za očuvanje okoliša. Prema pravilu, kod upravljanja zaštitom okoliša, ne smije doći do smanjenja zalihe resursa i smanjenja kapaciteta okoliša uslijed ekonomskog i tehnološkog napretka, s ciljem podizanja razine življenja lokalnog stanovništva.³⁶

Tehnološka održivost

Tehnološka održivost zasniva se na razvoju i primjeni tehnologije i to tako da se u proizvodnji koristi tehnologija koja uz ekonomske učinke posjeduje i elemente kojima se štiti okoliš. Nove tehnologije koje se primjenjuju u održivom razvoju trebaju pronaći supstitucijska rješenja za korištenje prirodnih resursa. Umjesto korištenja neobnovljivih izvora energije potrebno je primijeniti obnovljive izvore energije. Nove tehnologije bi se također trebale primijeniti u postupcima pročišćavanja otpadnih voda, zbrinjavanja otpada, recikliranja i slično. Osim toga, za oživljavanje koncepcije održivog razvoja važno je da se nova tehnologija koristi za postizanje blagostanja čovječanstva.³⁷

Kako bi se postigao održivi turistički razvoj, potrebno je primjenjivati sva četiri spomenuta načela. Ekološka, sociokulturna, ekonomska i tehnološka održivost moraju biti međusobno kompatibilne da bi se izbjegli sukobi koji bi rezultirali negativnim utjecajem na turističku destinaciju.

3.4. Sredstva kojima se postižu ciljevi održivog razvoja turizma

Realizacija ciljeva održivog turizma ostvaruje se primjenom sredstava održivog turizma. Mowforth i Munt su ih 2003. godine svrstali u osam osnovnih skupina, a to su: zaštita

³⁶ D. Smolčić Jurdana, op. cit., str. 18-19.

³⁷ loc. cit.

područja, kontrola turističke djelatnosti, menadžment upravljanja turističkim posjetima, procjena utjecaja na okoliš, određivanje kapaciteta nosivosti, tehnike uključivanja, etički kodeksi i indikatori održivog turizma.³⁸ Skupine sredstava održivog turizma prikazane su u tablici broj 1.

Tablica 1: Sredstva koja se koriste za postizanje ciljeva održivog turizma

Zaštita područja	Određivanje kapaciteta nosivosti
<ul style="list-style-type: none"> • prirodni rezervati • nacionalni parkovi • parkovi prirode • područja istaknute prirodne ljepote • područja posebnog interesa 	<ul style="list-style-type: none"> • fizički kapacitet nosivosti • ekološki kapacitet nosivosti • socioekonomski kapacitet nosivosti • stvarni kapacitet nosivosti • dopustiv kapacitet nosivosti • granice prihvatljivih promjena
Regulacija turističke djelatnosti	Tehnike uključivanja
<ul style="list-style-type: none"> • Vladini zakoni • norme stručnih organizacija • međunarodna kontrola • zajednička društvena odgovornost 	<ul style="list-style-type: none"> • sastanci • pregled javnih stavova • razmatranje prednosti
Upravljanje turističkim posjetima	Etički kodeksi
<ul style="list-style-type: none"> • razmještaj turista • ograničeni ulasci • prometna povezanost • struktura cijena 	<ul style="list-style-type: none"> • za turiste • za lokalnu zajednicu • primjeri najbolje prakse

³⁸ V. Stojanović, op. cit., str. 207.

Procjena utjecaja na okoliš	Indikatori održivog turizma
<ul style="list-style-type: none"> • matematički modeli • matrice • geografski informacijski sustav (GIS) • analiza okoliša 	<ul style="list-style-type: none"> • iskorištavanje resursa • zagađivanje • zbrinjavanje otpada • participacija lokalnog stanovništva • pristup osnovnim ljudskim potrebama • turistički objekti • proces donošenja odluka • bogata ponuda • sveobuhvatan dojam kod turista

Izvor: izrada autora prema V. Stojanović, „*Turizam i održivi razvoj*“, Novi Sad, Prirodno-matematički fakultet: Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo, 2011., str. 207.

U tablici 1 prikazana su sredstva kojima se ostvaruju ciljevi održivog turizma, a razvrstana su u osam osnovnih skupina.

Zaštita područja nastoji očuvati postojeće prirodne vrijednosti određenog mjesta. Ljudskim su se djelovanjem, tijekom vremena, mnoge značajke bioraznolikosti izvorne prirode izmijenile pa je ustanovljeno da neracionalnim korištenjem prirodnih dobara mogu nastati nepovratne promjene. Zaštita prirode temelji se na znanstvenim spoznajama putem kojih se identificiraju, klasificiraju i valoriziraju određena područja s obzirom na njihove prirodne značajke i njihovu ugroženost. Zatim se određuju mjere koje je potrebno primijeniti kao bi se očuvalo određeno područje.³⁹

Zaštićeno područje je jasno definirano područje, a priznato je kao takvo s ciljem da se trajno očuva cjelokupna priroda te da se osiguraju pripadajuće kulturne vrijednosti, na

³⁹ Hrvatska enciklopedija, „*Zaštita prirode*“, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021b., dostupno na: <https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=66939>, (05.09.2021.)

zakonski ili drugi učinkoviti način. One zemlje koje imaju veći državni teritorij pod zaštitom smatraju se naprednijim po pitanju održivog razvoja turizma.

Proces zaštite prirode osobito se počeo razvijati sredinom dvadesetog stoljeća, a zaštićena prirodna dobra su brzo stekla reputaciju među turističkim destinacijama. Netaknute prirodne ljepote predstavljene su kao idealne za odmor posebne skupine turista s drugačijim potrebama. Ipak, važno je istaknuti da bogatstvo zaštićenim prirodnim dobrima, za neku zemlju, može biti sredstvo održivog turizma samo u kombinaciji s drugim aspektima turističke ponude.⁴⁰

Regulacija turističke djelatnosti provodi se od strane lokalne vlasti u procesu planiranja, nacionalne vlasti kroz donošenje zakonskih regulativa te od strane međunarodnih organizacija. Inicijative mogu poteći i od pojedinaca ili skupina u turizmu kroz brojne akcije u cilju održavanja poslovanja. Donošenje zakona i provođenje inicijativa u turizmu predstavljaju neku vrstu samoregulacije kojom se nalažu pravila ponašanja za sve dionike u turizmu. Iako može doći do nesavjesnog poslovanja, smatra se da je učinkovitost zadovoljavajuća.⁴¹

Upravljanje turističkim posjetima

U suvremenom se društvu događaju brojne promjene bilo da su ekonomske, klimatske, političke, tehnološke ili neke druge prirode. Te promjene na razne načine utječu na osjetljivo turističko tržište. Potražnja se mijenja, a zadovoljstvo turista sve je teže postići. Novi turisti više cijene zdravo, ugodno, prirodno, nezaboravno i jedinstveno iskustvo koje je prilagođeno njihovim specifičnim željama. Turisti na svom putovanju žele ostvariti nova znanja i pridonijeti kvaliteti njihova života. Pritom, imaju veliku mogućnost odabira i usporedbe destinacija.⁴²

Upravljanje turističkim posjetima odnosi se na mogućnosti i načine upravljanja kretanja posjetitelja. Posebni naponi ulažu se u tehnike usmjerene prema smanjenju vozila na

⁴⁰ V. Stojanović, op. cit., str. 207.

⁴¹ loc. cit.

⁴² S. Čorak i Trezner Ž., „Destinacijske menadžment kompanije - priručnik za uspješno poslovanje i marketing u turizmu posebnih interesa“, HTZ, 2014., str. 9., dostupno na: <https://www.htz.hr/sites/default/files/2017-03/DMK-Prirucnik.pdf>, (05.09.2021.)

motorni pogon u destinacijama koje privlače ljubitelje prirode. To je posebno aktualno u razvijenim zemljama kao što su SAD i Velika Britanija, u kojima velik udio stanovništva posjeduje automobil.⁴³

Procjena utjecaja na okoliš jedno je od osnovnih sredstava u kreiranju turizma i ulaganju napora da se spriječi potencijalna degradacija. To je postupak u kojem se ocjenjuje prihvatljivost namjeravanog zahvata s obzirom na okoliš i određivanje potrebnih mjera zaštite okoliša na način da se negativni utjecaji svedu na minimum te postigne najveća moguća očuvanost okoliša. „Postupak procjene utjecaja na okoliš provodi se u ranoj fazi planiranja zahvata i to prije izdavanja lokacijske dozvole ili drugog odobrenja za zahvat.“⁴⁴

Kapacitet nosivosti

Turizam se zasniva na prostoru, a istodobno ga svojim djelovanjem mijenja. Turizam pruža mogućnost lokalnog i regionalnog razvoja koji može stvoriti negativne posljedice na prostor, a koje se očituju zagušivanjem prostora izgradnjom, preopterećenjem za okoliš, opadanjem prirodnih i kulturnih vrijednosti te u konačnici promjenama turističkih destinacija. Navedene negativne posljedice smanjuju privlačnost turističkih destinacija te utječu na opadanje kvalitete turističke ponude i smanjivanje posjećenosti i prihoda od turizma. Nekontrolirano povećanje turističkih aktivnosti utječe na smanjivanje destinacijske prepoznatljivosti i posebnosti pa je nužno postavljanje ograničenja, odnosno, potrebno je odrediti dopustivi kapacitet nosivosti.⁴⁵

Kapacitet nosivosti predstavlja maksimalan broj ljudi koji mogu posjetiti turističku destinaciju u isto vrijeme, a ne uzrokujući pritom neprihvatljive poremećaje kod fizičke, sociokulturne i ekonomske okoline te smanjenje u zadovoljstvu posjetitelja. Kapacitet nosivosti može se podijeliti na tri razine, a to su fizička, ekonomska i sociokulturna.

⁴³ V. Stojanović, op. cit., str. 208.

⁴⁴ RH – Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja, „*Procjena utjecaja zahvata na okoliš (PUO)*“, 2014., dostupno na: <https://mingor.gov.hr/puo-spuo-4012/puo-4014/procjena-utjecaja-zahvata-na-okolis-puo-4021/4021>, (06.09.2021.)

⁴⁵ A. Mrđa, et al., „Značaj koncepta turističke nosivosti za prostorno planiranje. Dosadašnja istraživanja, razvoj koncepta i metodološki pristupi“, *Prostor*, vol. 2, no. 48, 2014., str. 215., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/131368>, (06.09.2021.)

Fizički kapacitet nosivosti predstavlja granicu iznad koje povećanje turističke posjećenosti dovodi do narušavanja prirodnih i kulturnih resursa u destinaciji. Ekonomski kapacitet nosivosti je granica iznad koje razvoj turizma postaje ekonomski neprihvatljiv, a sociokulturni kapacitet nosivosti predstavlja granicu iznad koje turistički razvoj dovodi do smanjenja zadovoljstva turista, ali i lokalnog stanovništva. Određivanje kapaciteta nosivosti u turizmu posebno je važno primijeniti kod nacionalnih parkova i ostalih zaštićenih prirodnih dobara.⁴⁶

Tehnike uključivanja jedan su od presudnih faktora za postizanje održivog turizma. Ostvarivanje ciljeva u konceptu održivog razvoja ne može se realizirati bez participacije svih dionika u turizmu. Participativni turizam uključuje sve dionike unutar određene turističke destinacije koji zajedno stvaraju autentične proizvode. Novi proizvodi utječu na svakodnevni život lokalnog stanovništva, stavove i okruženje. Uključivanjem različitih dionika lokalne zajednice osigurava se ekonomska i sociokulturna održivost. Smatra se da se njihovom suradnjom smanjuje rizik nepredvidljivog ponašanja. Participacija svih dionika u donošenju odluka u turizmu ne zahtijeva nastanak novih organizacija i po tom pitanju nema operativnih kočnica u djelovanju.⁴⁷

Etički kodeksi se u novije vrijeme sve više koriste za reguliranje turističke djelatnosti. Utvrđuju pravila ponašanja svih dionika u turizmu i etička načela na temelju kojih postupaju nositelji turizma. Kreiranje, promocija, razumijevanje, efektivnost i regulacija etičkog kodeksa važni su čimbenici u razvoju turizma, a teže promjeni u ponašanju svih dionika uključenih u razvoj turizma.⁴⁸

Indikatori održivog turizma predstavljaju nezaobilaznu fazu kojom se provjerava učinak održivog turizma. Oni obično pokrivaju sociokulturne, gospodarske i ekološke principe održivog razvoja, a njihovo formiranje zavisi od više čimbenika. Samim time, svaka

⁴⁶ V. Stojanović, op. cit., str. 209.

⁴⁷ J. Latin, M. Parabić i M. Paulišić (ur.), „*Priručnik participativnog turizma koji povezuje zajednicu i kulturu storytellingom*“, Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, 2016., str. 8., dostupno na: https://mint.gov.hr/UserDocsImages/AAA_2020_ABC/c_dokumenti/200128_prirucnik_PT_hrv.pdf, (06.09.2021.)

⁴⁸ V. Stojanović, op. cit., str. 209.

destinacija može imati svoju listu održivih indikatora.⁴⁹ Indikatori održivog turizma su izuzetno važni kod upravljanja održivim razvojem turizma i zbog toga su pobliže opisani u sljedećem poglavlju.

3.5. Indikatori održivog razvoja turizma

Indikatori se koriste kako bi se mogao pratiti napredak održivog razvoja turizma. Oni omogućuju konstantan i dosljedan nadzor te pomažu da se razjasne i preciziraju ciljevi. Indikatori bi trebali ukazati na stanje u turizmu, prikazati pritisak na sustav, razne utjecaje turizma, uspjeh upravljanja i provedbe određenih mjera i slično. Primjena indikatora u održivom razvoju turizma, treba osigurati pravovremeno prepoznavanje negativnih utjecaja turizma i zaustaviti ih na vrijeme. Indikatori se formiraju već u ranoj fazi definiranja strategije razvoja turizma neke destinacije, a preciziraju u daljnjem procesu razvoja i praćenja razvoja turizma. Kod formiranja, naglasak se stavlja na odabir onih indikatora koji se smatraju relevantnima.⁵⁰

Da bi indikator bio relevantan, trebao bi biti⁵¹:

- specifičan (jasno se odnosi na rezultate),
- mjerljiv (kvantitativan),
- upotrebljiv (praktičan za prepoznavanje i mjerenje),
- fleksibilan (prilagodljiv promjenama),
- dostupan (da je prikupljanje podataka relativno jednostavno),
- rentabilan (imati skromne tehnološke zahtjeve i jeftin pristup podacima).

Ovi kriteriji nisu jedini, a trebali bi jasno definirati cilj koji se indikatorima želi postići i kako će se koristiti te indikatore.

⁴⁹ ibidem, str. 210.

⁵⁰ V. Stojanović, op. cit., str. 223.

⁵¹ M. Črnjar i K. Črnjar, op. cit., str. 105.

Postoje razni načini na koje se kategoriziraju indikatori, a u nastavku su opisane dvije grupacije i to indikatori održivog turizma Europske unije i indikatori održivog turizma Svjetske turističke organizacije.

3.5.1. Indikatori održivog razvoja Europske unije

Europska unija je predložila listu komparativnih indikatora za paćenje održivosti turističkog razvoja . Oni su svrstani u pet grupa i to na ekonomske indikatore, zadovoljstvo turista, socijalne indikatore, kulturne indikatore i indikatore stanja socijalne sredine.⁵²

Ekonomski indikatori

U ovoj je skupini svrha indikatora odrediti i pratiti razvijenost i značaj turizma u receptivnoj regiji te njegov doprinos gospodarstvu i zajednici putem zapošljavanja, investiranja i ostvarivanja prihoda na nacionalnoj, lokalnoj i regionalnoj razini. Dakle, ekonomskim se indikatorima procjenjuje održivost turizma s aspekta odnosa prihoda i rashoda u poslovanju. Temeljni ekonomski indikatori su zaposlenost u turizmu, potrošnja u turizmu, prihod od turizma, investicije u turizam, porezi od turizma, značaj turizma za lokalno gospodarstvo, sezonski karakter te prometna povezanost.⁵³

Zadovoljstvo turista

Indikator zadovoljstva turista određuje se izračunavanjem broja turista koji su ponovno posjetili određeno turističko mjesto. Informacije o ponovljenim turističkim posjetama određenom mjestu, najčešće se prikupljaju anketiranjem posjetitelja. U pojedinim se slučajevima u ponovljene posjete, osim onih turista koji su to već učinili, ubrajaju anketirani turisti koji imaju želju ponovo posjetiti određeno turističko mjesto. Zbog toga ponekad može biti teško odrediti stvarno zadovoljstvo turista. Po mišljenju stručnjaka,

⁵² V. Stojanović, op. cit., str. 224.

⁵³ N. Vojnović, „Problematika implementacije temeljnih indikatora održivog turizma u hrvatskim općinama i gradovima“, *Ekonomska misao i praksa*, vol. 23, no. 1, 2014., str. 178., dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=182462, (30.06.2021.)

za određivanje indikatora zadovoljstva turista, najbolje je utvrditi udio ponovnih posjeta određenom mjestu u posljednjih pet godina. Kada se taj postotak kreće između 30 i 50%, može se reći da je ta destinacija atraktivna i da turistima pruža izrazito zadovoljstvo.⁵⁴

Kulturni indikatori

Kulturni indikatori mjere i utvrđuju odnos i utjecaj turizma na kulturu lokalnog stanovništva. U tom smislu može se pratiti odnos smještajnih kapaciteta i broja lokalnog stanovništva te intenzitet turizma. Odnos smještajnih kapaciteta i broja lokalnog stanovništva je izuzetno važan indikator jer osim kulturnih utjecaja, ukazuje na opterećenost infrastrukture. Ako je kapacitet smještaja veći od broja lokalnog stanovništva, situacija se može smatrati nepovoljnom. U toj situaciji lokalna zajednica trpi velik pritisak intenzivne turističke izgradnje. Zbog toga je važno obaviti kompleksne analize, kako bi se utvrdio optimalan odnos smještajnih kapaciteta i broja lokalnog stanovništva, primjeren destinaciji. Intenzitet turizma utvrđuje se odnosom godišnjeg broja turističkih noćenja i broja lokalnog stanovništva. Ovaj indikator je važno pratiti kako bi se umanjilo narušavanje kulturnog identiteta, a što rezultira smanjenjem zadovoljstva posjetitelja.⁵⁵

Socijalni indikatori

Socijalni indikatori ukazuju na mjeru kojom lokalna zajednica ostvaruje korist od razvoja turizma. Odnose se na porast socijalnog blagostanja. Obuhvaćaju ekonomsku i fizičku dobrobit za sve i to poboljšanjem pristupa obrazovanju, zdravlju, stanovanju, zapošljavanju, osnovnim životnim potrebama (hrana i voda), sigurnosti i slično. Shodno tome, socijalne indikatore je izuzetno važno pratiti.⁵⁶

Indikatori stanja životne sredine

Indikatori stanja životne sredine odnose se npr. na izgrađenost infrastrukture i prometnih veza. Praćenje ovog indikatora treba se provoditi kontinuirano, a mora biti

⁵⁴ V. Stojanović, op. cit., str. 226.

⁵⁵ ibidem, str. 227.

⁵⁶ M. Črnjar i K. Črnjar, op. cit., str. 111.

zasnovano na relevantnim podacima. Izuzetno je važno stanje životne sredine nadzirati tijekom dužeg razdoblja kako bi se sagledali razvojni trendovi i utjecaji koje uvjetuje razvoj turizma.⁵⁷

Europska unija je definirala navedene indikatore kako bi se pomoću njih vrednovalo aktualno stanje razvoja turizma na određenoj prostornoj cjelini. Na taj se način dobivaju rezultati koji su ključni za daljnje upravljanje održivim razvojem turizma.

3.5.2. Indikatori održivog turizma Svjetske turističke organizacije

Svjetska turistička organizacija je definirala jedanaest indikatora za mjerenje razvoja održivog turizma. Podijeljeni su u dvije skupine, odnosno na idealne i osnovne indikatore. Idealni indikatori predstavljaju listu kompleksnih indikatora pomoću kojih se na najpouzdaniji način prate i vrednuju svi aspekti utjecaja turizma na životno okruženje te učinci upravljanja turizmom. Ovi indikatori zahtijevaju više detaljnih elemenata, što otežava proces prikupljanja i analiziranja podataka. Kako bi se moglo doći do relevantnih informacija u znatno kraćem roku, UNWTO predlaže listu osnovnih indikatora održivog turizma. Oni se oslanjaju na postojeće informacije koje prikupljaju nacionalne institucije i međunarodne agencije, a za njihovu primjenu nije potreban opsežan program pripreme.⁵⁸ Jedanaest indikatora održivog turizma UNWTO-a prikazano je u sljedećoj tablici.

⁵⁷ V. Stojanović, op. cit., str. 228.

⁵⁸ ibidem, str. 230.

Tablica 2: Idealni i osnovni indikatori održivog razvoja turizma prema UNWTO-u

	Idealni indikatori	Osnovni indikatori
Komponente životne sredine	<ul style="list-style-type: none"> • upravljanje ključnim kvantitativnim i kvalitativnim promjenjivim čimbenicima • stavljanje osjetljivih dobara pod određeni oblik zaštite 	<ul style="list-style-type: none"> • udio teritorija pod određenim oblikom zaštite • broj zaštićenih dobara i mjesta
Kapacitet nosivosti turističkog prostora	<ul style="list-style-type: none"> • mjerenje stupnja opterećenja prostora • identificiranje graničnih vrijednosti za osjetljiva područja 	<ul style="list-style-type: none"> • postojanje sustava za kategorizaciju teritorija na osnovi ekoloških kriterija • površina kategoriziranog nacionalnog teritorija
Razina utjecaja – ekološka i kulturna	<ul style="list-style-type: none"> • zbrinjavanje otpada, ispuštanje otpadnih voda, vizualna degradacija prostora • održavanje kulturnih resursa i mjerenje promjena na nacionalnoj i lokalnoj razini 	<ul style="list-style-type: none"> • količina otpadnih voda koja se pročišćava • količina otpada po turistu • broj ugroženih biljnih i životinjskih vrsta • površina šumskih područja u državi

		<ul style="list-style-type: none"> • količina otpada koji stvaraju poduzeća
Intenzitet razvoja turizma	<ul style="list-style-type: none"> • intenzitet razvoja turizma na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini • razina potrošnje • mjerenje tržišne osjetljivosti • nadzor novčanih tokova 	<ul style="list-style-type: none"> • posjećenost • odnos broja turista i lokalnog stanovništva • prosječna dnevna turistička potrošnja • prihod od turizma • potrošnja pitke vode po stanovniku • smještajni kapaciteti
Kontaminacija turističkih destinacija	<ul style="list-style-type: none"> • nadzor zagađenja turističkog mjesta 	<ul style="list-style-type: none"> • koncentracija koliformnih čestica na plaži • indeks zagađenosti zraka
Mjerenje ekološke sredine i reakcije kulturne na vanjske utjecaje	<ul style="list-style-type: none"> • narušavanje bioraznolikosti • elastičnost ekosustava • gubitak vrsta flore i faune 	<ul style="list-style-type: none"> • lista ugroženih područja • pojava kriminala potaknutog razvojem turizma • udio lokalnog stanovništva koji govori dva ili više jezika • udio radne snage u turizmu

		<ul style="list-style-type: none"> • udio domaćih prehrambenih proizvoda
Efikasno iskorištavanje resursa i energije	<ul style="list-style-type: none"> • iskorištavanje resursa za proizvodnju i pružanje usluga u turizmu • razina proizvedenog otpada • razina iskorištavanja energije 	<ul style="list-style-type: none"> • potrošnja energije po noćenju • razina otpada nastalog tijekom aktivnosti u turizmu koji se reciklira
Upravljačke aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> • kreiranje dokumenata i planova na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini te mjere za poticanje realizacije, kao i monitoring implementacije ciljeva održivog turističkog razvoja u šire strateške dokumente i planove • propisi i norme kojima se nadzire zagađenje • usvajanje i provedba strategija za upravljanje životnom 	<ul style="list-style-type: none"> • regulativa u području stvaranja i tretmana otpada, otpadnih voda • postojanje strategije održivog razvoja turizma • investiranje u programe usmjerene na održivi razvoj turizma

	sredinom	
Praćenje efikasnosti upravljačkih aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> • mjerenje reakcije kulturnih i ekoloških utjecaja na poduzete upravljačke aktivnosti • utvrđivanje rezultata investiranja u razvoj održivog turizma 	<ul style="list-style-type: none"> • promjene u zaštićenim dobrima • promjena broja zaštićenih područja te ugroženih biljnih i životinjskih vrsta
Razina aktivnosti usmjerenih prema budućem razvoju (planovi, strategije)	<ul style="list-style-type: none"> • monitoring razine i kvalitete dugoročnog planiranja održivog razvoja turizma • vrednovanje planskih i regulatornih instrumenata u turizmu 	<ul style="list-style-type: none"> • prisutnost planova i drugih dokumenata usmjerenih na održivi razvoj turizma
Međunarodna suradnja	<ul style="list-style-type: none"> • nadgledanje sudjelovanja u međunarodnoj suradnji na području održivog turizma • nadziranje međunarodnih novčanih tokova usmjerenih na razvoj turizma i zaštitu okoline 	<ul style="list-style-type: none"> • broj zaštićenih dobara koja se nalaze na listi UNESCO-a • potpisivanje i ratifikacija konvencije o klimatskim promjenama, biološkoj raznolikosti, zaštiti prirodne i kulturne baštine

Izvor: izrada autora prema V. Stojanović, „*Turizam i održivi razvoj*“, Novi Sad, Prirodno-matematički fakultet: Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo, 2011., str. 230-234.

U tablici 2 prikazano je jedanaest indikatora prema Svjetskoj turističkoj organizaciji, a razvrstani su na idealne i osnovne indikatore. Kada se definiraju odgovarajući indikatori održivog razvoja turizma, potrebno je voditi računa o različitim razinama na kojima se primjenjuju. Ovih jedanaest indikatora primarno je orijentirano na primjenu na nacionalnoj razini. Kao takvi, pogoduju državnim organima, međunarodnim institucijama i velikim turističkim kompanijama za donošenje značajnih upravnih odluka. Neki od njih se mogu koristiti na lokalnoj razini, jer se odnose na podatke koji se prikupljaju u određenim turističkim destinacijama.⁵⁹ Indikatori kojima se mjeri održivost turizma određuju se na temelju određene destinacije. Oni indikatori koji su dobro odabrani rezultiraju boljim odlučivanjem te smanjivanjem rizika i troškova, omogućavaju brže identificiranje novih i potencijalnih problema, pružaju relevantne i pouzdane podatke pogodne za uspješno planiranje, osiguravaju vjerodostojne informacije za javnost i dionike turizma te ih tako potiču na odgovornost u donošenju odluka.⁶⁰ Kontinuirano praćenje indikatora ključ je uspjeha jer može dovesti do stalnog poboljšanja u vidu održivog razvoja turizma.

⁵⁹ ibidem, str. 234.

⁶⁰ UNWTO, „*Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations: A Guidebook*“, Madrid, 2004., str. 9-10., dostupno na: <http://www.adriaticgreenet.org/icareforeurope/wp-content/uploads/2013/11/Indicators-of-Sustainable-Development-for-Tourism-Destinations-A-Guide-Book-by-UNWTO.pdf>, (14.08.2021.)

4. PLATFORMA ZA POSTIZANJE ODRŽIVOG RAZVOJA KROZ TURIZAM

Kao što je ranije istaknuto, 2015. godine Ujedinjeni narodi su usvojili dokument za postizanje održivog razvoja pod imenom Agenda 2030. Ona obvezuje države da slijede niz ciljeva održivog razvoja koji su ključni za postizanje bolje budućnosti za sve. Agenda se sastoji od čak 17 ciljeva za postizanje održivog razvoja (SDG) koji su detaljno razrađeni u 169 operativnih podciljeva. Ideja Agende 2030 je riješiti najvažnije izazove današnjice u gospodarskoj, okolišnoj i socijalnoj dimenziji.⁶¹

Sedamnaest ciljeva održivog razvoja svijetu nude novi smjer, a turizam može i mora imati značajnu ulogu u pružanju održivih rješenja. Shodno tome, UNWTO je objavila novu mrežnu platformu za postizanje spomenutih ciljeva kroz turizam. Platforma Tourism4SDGs na jednom mjestu pruža relevantna istraživanja, edukativne programe i treninge, popis događanja, informacija i još mnogo toga. Ideja ove platforme je okupiti javna tijela, međunarodne organizacije, poduzeća, obrazovne institucije, organizacije civilnog društva i putnike, a s ciljem uspostavljanja komunikacije i razmjene iskustava koji će rezultirati novim rješenjima za postizanje ciljeva održivog razvoja.⁶²

Platforma Tourism4SDGs nudi tri glavne mogućnosti: „Uči, Dijeli i Djeluj“ putem kojih uz edukaciju, poziva na dijalog i suradnju unutar održivog sektora turizma kao što je prikazano na slici 4.

⁶¹ RH – Ministarstvo vanjskih i europskih poslova, „Održivi razvoj“, 2021a., dostupno na: <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/globalne-teme/odrzivi-razvoj/>, (25. 06.2021.)

⁶² Hrturizam.hr, „UNWTO izbacila platformu za postizanje održivog razvoja kroz turizam“, 2018., dostupno na: <https://hrturizam.hr/unwto-izbacila-platformu-za-postizanje-odrzivog-razvoja-kroz-turizam/>, (01.07.2021.)

Slika 4: Tourism4SDGs – Uči, Dijeli, Djeluj

Izvor: UNWTO, „*Tourism for SDGs*“, dostupno na: <https://tourism4sdgs.org/>, (07.07.2021.)

Opcija „Uči“ pruža pristup informacijama o održivom turizmu koje dolaze od relevantnih stručnjaka, profesionalaca i putnika iz svih krajeva svijeta.

Opcija „Dijeli“ navodi pratitelje da se uključe i podjele svoje događaje, inicijative, istraživanja, prijedloge projekata i priče. Za održivi razvoj je važan dijalog i inicijativa svakog pojedinca kako bi se postigle promjene.

Opcija „Djeluj“ pruža uvid u trenutno stanje projekata te daje ideje za njihovo unaprjeđenje. Osim toga ova opcija nudi mogućnost sklapanja partnerstva među dionicima.⁶³

Osim navedenih mogućnosti koje pruža platforma Tourism4SDGs, dostupne su i informacije za suzbijanje pandemije uzrokovane koronavirusom, COVID-19, kao što je prikazano na sljedećoj slici.

Slika 5: Tourism4SDGs – COVID-19 oporavak

Izvor: UNWTO, „*Tourism for SDGs - Traveltomorrow - Tourism and Covid-19*“, dostupno na: <https://tourism4sdgs.org/covid19-recovery/>, (14.08.2021.)

⁶³ UNWTO, „*Tourism for SDGs*“, dostupno na: <https://tourism4sdgs.org/>, (07.07.2021.)

Izvorište pandemije bolesti COVID-19 bilo je u Kini u kojoj je prvi slučaj zabilježen u prosincu 2019. godine, nakon čega se broj slučajeva ubrzano proširio. Još se nije dogodilo da se neki virus iz jedne točke proširio na sve krajeve svijeta pa se radi o najvećoj pandemiji u povijesti.⁶⁴ Zbog izuzetno brzog širenja bolesti COVID-19 uvedene su epidemiološke mjere koje uključuju prije svega fizičko, ali i socijalno distanciranje kako bi se suzbilo širenje koronavirusa i smanjila mogućnost zaraze.⁶⁵ Mobilnost stanovništva je glavni uzročnik ubrzanog širenja koronavirusa u svijetu, a osobitu ulogu imaju turistička kretanja. Stoga je razumljivo da je pandemija snažno utjecala na domaći i međunarodni turizam. Institucije kao što su Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) i UNWTO na različitim razinama prate i analiziraju promjene u turizmu koje je uzrokovala pandemija. Objavljuju brojna istraživanja kako bi se proširila znanja o virusu i njegovu utjecaju na društvo i gospodarstvo. UNWTO poziva na čvrsto međunarodno vodstvo s ciljem uključivanja turizma u buduće napore oporavka.⁶⁶ Na platformi Tourism4SDGs pružene su sve važne informacije za suzbijanje koronavirusa i sigurno putovanje. Osim toga, poziva se na uključivanje i dijeljenje iskustava kako bi pomoću primjera pomogli drugima i oporavku turizma.⁶⁷

Turizam je važna ekonomska sila. Prema statističkim podacima u 2019. godini turizam je ostvario udio od 10,4% svjetskog bruto domaćeg proizvoda (BDP-a), a zapošljavao je 334 milijuna ljudi, odnosno svaku desetu osobu.⁶⁸ Turizam ima potencijal izravno ili

⁶⁴ Z. Klarić, „Širenje korona virusa u svijetu i hrvatski turizam“ u: S. Čorak i M. Gjurašić (ur.), „COVID-19: Prijetnja i prilika za HR turizam“, Zagreb, Institut za turizam, 2021., str. 31., dostupno na: http://www.iztg.hr/files/file/RADOVI/KNJIGE/2021_e-knjiga_COVID-19_prietnja-i-prilika-za-HR-turizam.pdf, (13.08.2021.)

⁶⁵ Zavod za javno zdravstvo Dubrovačko-neretvanske županije, „Novi korona virus i bolest koju uzrokuje COVID-19“, 2021., dostupno na: <https://www.zzjzdnz.hr/hr/zdravlje/prevencija-zaraznih-bolesti/1369>, (13.08.2021.)

⁶⁶ J. Kranjčević, „Turizam i zdravstvena sigurnost“ u: S. Čorak i M. Gjurašić (ur.), „COVID-19: Prijetnja i prilika za HR turizam“, Zagreb, Institut za turizam, 2021., str. 24., dostupno na: http://www.iztg.hr/files/file/RADOVI/KNJIGE/2021_e-knjiga_COVID-19_prietnja-i-prilika-za-HR-turizam.pdf, (13.08.2021.)

⁶⁷ UNWTO, „Tourism for SDGs - Traveltomorrow - Tourism and Covid-19“, dostupno na: <https://tourism4sdgs.org/covid19-recovery/>, (14.08.2021.)

⁶⁸ WTTC, „Economic Impact Reports“, 2021., dostupno na: <https://wtcc.org/Research/Economic-Impact>, (20.08.2021.)

neizravno pridonijeti svim ciljevima održivog razvoja, a direktno je uključen u realizaciju tri cilja održivog razvoja kao što je detaljnije objašnjeno u tablici broj 3.⁶⁹

Tablica 3: Ciljevi održivog razvoja i podciljevi direktno povezani s turizmom

	Cilj održivog razvoja	Turistički cilj
SDG 8	Dostojanstven rad i ekonomski rast	Do kraja 2030. godine osmisliti i primijeniti politike za promoviranje održivog turizma koji stvara radna mjesta i promovira lokalnu kulturu i proizvode.
SDG 12	Osigurati održivu potrošnju i proizvodnju	Razvijati i primjenjivati alate za praćenje utjecaja na održivi razvoj za održivi turizam koji stvara radna mjesta i promovira lokalnu kulturu i proizvode.
SDG 14	Zaštititi vodeni svijet	Do kraja 2030. povećati ekonomsku korist za male otočne države u razvoju i najmanje razvijene zemlje na osnovi održivog korištenja morskih resursa, između ostalog i putem održivog upravljanja ribarstvom, akvakulturom i turizmom.

Izvor: izrada autora prema United Nations, „*The 2030 Agenda and the Sustainable Development Goals: An opportunity for Latin America and the Caribbean*“ (LC/G.2681-P/Rev.3), Santiago, 2018., dostupno na:

⁶⁹ UNWTO, „*Tourism and sustainable development goals*“, <https://tourism4sdgs.org/tourism-for-sdgs/tourism-and-sdgs/>, (03.07.2021.)

https://repositorio.cepal.org/bitstream/handle/11362/40156/S1801140_en.pdf,
(03.07.2021.)

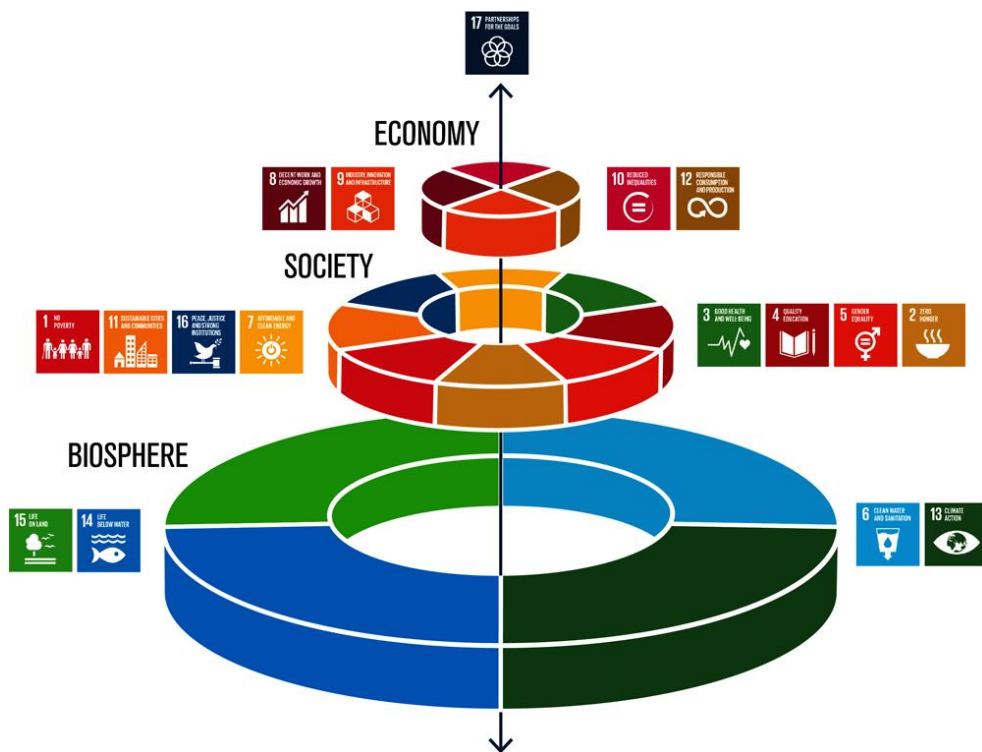
U tablici broj 3 prikazana su tri cilja održivog razvoja koji su direktno povezani s turizmom. Kao što se može vidjeti, u sva tri cilja primarne su koristi od turizma povezane s gospodarskim rastom i stvaranjem novih radnih mjesta.

U nastavku rada navedeni su i pobliže opisani svi ciljevi održivog razvoja. Osim toga, istaknut je doprinos turizma realizaciji svakog od sedamnaest ciljeva.

4.1. Ciljevi održivog razvoja do 2030. i značaj turizma za njihovu realizaciju

Globalni ciljevi održivog razvoja su razvrstani u tri područja i to na područje ekonomije, društva i okoliša, kao što je prikazano na slici broj 6.

Slika 6: Globalni ciljevi održivog razvoja do 2030. godine

Izvor: OECD, „*The multilevel governance of the Sustainable Development Goals*“, OECDiLibrary, A Territorial Approach to the Sustainable Development Goals: Synthesis report, OECD Urban Policy Reviews, OECD Publishing, Paris, 2020., dostupno na: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/b453ded2-en/index.html?itemId=/content/component/b453ded2-en>, (18.01.2021.)

Na slici 6 prikazan je odnos između sedamnaest glavnih ciljeva održivog razvoja i tri načela održivosti.

Ekonomska održivost obuhvaća četiri cilja, a oni su:

- dostojanstven rad i ekonomski rast (SDG 8),
- poticati industriju, inovacije te izgradnju infrastrukture (SDG 9),
- smanjiti nejednakosti (SDG 10),
- osigurati održivu potrošnju i proizvodnju (SDG 12).

Društvena odgovornost pokriva osam ciljeva, i to:

- svijet bez siromaštva (SDG 1),
- svijet bez gladi (SDG 2),
- osigurati zdravlje i blagostanje za sve (SDG 3),
- osigurati kvalitetno obrazovanje za sve (SDG 4),
- postići rodnu ravnopravnost (SDG 5),
- priskrbiti pristup pristupačnoj energiji (SDG 7),
- učiniti gradove i naseljena mjesta uključivim, sigurnim, prilagodljivim i održivim (SDG 11),
- promovirati miroljubiva i pravedna društva, izgraditi učinkovite, odgovorne i uključive institucije na svim razinama (SDG 16).

Zaštita okoliša podrazumijeva sljedeća četiri cilja:

- osigurati pristup čistoj vodi i sanitarne uvjete (SDG 6),
- poduzeti akcije za suzbijanje klimatskih promjena i njihovih posljedica (SDG 13),

- zaštititi vodeni svijet (SDG 14),
- očuvati život na zemlji (SDG 15).

Posljednji cilj održivog razvoja je ojačati provedbu i učvrstiti globalno partnerstvo za održivi razvoj (SDG 17).⁷⁰

U nastavku su detaljno opisani svi ciljevi održivog razvoja i doprinos turizma prema njihovoj realizaciji.

SDG 1 – Svijet bez siromaštva

Prvi cilj održivog razvoja poziva na zaustavljanje siromaštva u svim njegovim pojavnim oblicima. Siromaštvo se ne odnosi samo na nedostatak prihoda i resursa za život. Glad, nedostatan obrazovanje, isključivanje i socijalna diskriminacija samo su neke od manifestacija siromaštva. Do kraja 2030. godine želi se iskorijeniti ekstremno siromaštvo. Cilj je osigurati da svi muškarci i žene, posebno siromašni i ranjivi, ostvare jednaka prava na gospodarske resurse, pristup osnovnim uslugama, vlasništvo i nadzor nad zemljom i druge oblike imovine. Osim toga, potrebno je povećati otpornost siromašnih i ranjivih skupina te smanjiti njihovu izloženost ekstremnim događajima koji su povezani s klimatskim promjenama, ali i drugim ekonomskim, ekološkim i društvenim katastrofama.⁷¹

Turizam ostvaruje prihod razvijanjem poslova na razini lokalne zajednice. Može biti povezan s državnom strategijom smanjenja siromaštva te s poduzetništvom. Pri zapošljavanju potrebno je ohrabrivati ranjive skupine kao što su žene i mladi.⁷²

SDG 2 – Svijet bez gladi

⁷⁰ IDOP, „17 globalnih ciljeva za održivi razvoj koji će do 2030. promijeniti sliku svijeta“, 2021., dostupno na: <http://idop.hr/hr/dop-trendovi/ciljevi-odrzivog-razvoja/opcenito-o-globalnim-ciljevima-odrzivog-razvoja/17-globalnih-ciljeva-za-odrzivi-razvoj-koji-ce-do-2030-promijeniti-sliku-svijeta/>, (17.09.2021.)

⁷¹ United Nations, „The 2030 Agenda and the Sustainable Development Goals: An opportunity for Latin America and the Caribbean“ (LC/G.2681-P/Rev.3), Santiago, 2018., str. 15-16., dostupno na: https://repositorio.cepal.org/bitstream/handle/11362/40156/S1801140_en.pdf, (03.07.2021.)

⁷² UNWTO, „Tourism in the 2030 Agenda“, dostupno na: <https://www.unwto.org/tourism-in-2030-agenda?fbclid=IwAR1HI0a4bz8FrJMxk2lxXfZxJ1EpGUcYB-Pdh4anP-JQqCQNp2edC3weJRw>, (01.07.2021.)

Drugi cilj strategije održivog razvoja je zaustaviti glad i sve oblike pothranjenosti. Za početak je važno preispitati kako se uzgaja, dijeli i konzumira hrana. Ukoliko se pravilno postupa, šumarstvo, ribarstvo i poljoprivreda mogu osigurati zdravu hranu za sve istovremeno podržavajući ruralni razvoj usmjeren na ljude i zaštitu okoliša. Trenutno se naša tla, oceani, slatke vode i biološka raznolikost ubrzano narušavaju. Klimatske promjene vrše još veći pritisak na resurse o kojima ovisimo, a rizici od prirodnih katastrofa kao što su poplave i suše, ubrzano rastu. Da bi se osiguralo dovoljno hrane za sve gladne, potrebna je temeljita promjena prehrambenog i poljoprivrednog sustava. Sektor proizvodnje hrane i poljoprivredni sektor nude ključna rješenja za razvoj osiguravajući pristup dovoljnoj količini kvalitetne hrane siromašnim i ranjivim skupinama.⁷³

Turizam može poduprijeti razvoj održive poljoprivrede, promovirajući proizvodnju, opskrbu hotela, kao i prodaju lokalnih proizvoda turistima. Povećavajući vrijednost turističkih proizvoda i iskustva, agroturizam može proizvesti dodatni dohodak.⁷⁴

SDG 3 – Osigurati zdravlje i blagostanje za sve

Trećim ciljem održivog razvoja nastoji se osigurati zdravlje i dobrobit za sve i u svakoj životnoj dobi. Cilj se bavi svim glavnim zdravstvenim prioritetima uključujući reproduktivno, majčino i dječje zdravlje; zarazne i nezarazne bolesti; zdravstveno osiguranje te pristup svim učinkovitim i kvalitetnim lijekovima. Po pitanju ovog cilja već je postignut veliki napredak, no potrebno je uložiti više napora kako bi se iskorijenile mnoge bolesti i riješili novi zdravstveni problemi. Osim postizanja zdravstvenog osiguranja i kreiranja dostupnih zdravstvenih usluga, do 2030. godine želi se znatno smanjiti broj smrtnih slučajeva i oboljenja koji je uzrokovalo zagađenje vode, tla i zraka.⁷⁵

Prihod od turizma može biti prenamijenjen za zdravstvenu skrb i usluge.⁷⁶

SDG 4 – Osigurati kvalitetno obrazovanje za sve

⁷³ United Nations, op. cit., str. 19.

⁷⁴ UNWTO, „*Tourism in the 2030 Agenda*“, op. cit.

⁷⁵ United Nations, op. cit., str. 23.

⁷⁶ UNWTO, „*Tourism in the 2030 Agenda*“, op. cit.

Četvrti cilj održivog razvoja ima zadatak osigurati inkluzivno, pravedno i kvalitetno obrazovanje te promicati mogućnost cjeloživotnog učenja za sve. Na kvalitetnom obrazovanju temelji se unaprjeđenje čovjekova života i ostvarivanje ciljeva održivog razvoja. Do sada je ostvaren veliki napredak u povećanju pristupa obrazovanju na svim razinama i povećane su stope upisa u škole, a to je rezultiralo poboljšanjem osnovne razine pismenosti. Ujedinjeni narodi žele osigurati besplatno i kvalitetno osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje za sve dječake i djevojčice do kraja 2030. godine. Osim toga, želi se omogućiti dostupnost jeftinog i kvalitetnog visokog obrazovanja s ciljem da se poveća broj mladih i odraslih ljudi koji posjeduju određene tehničke i stručne vještine za bolju zapošljivost. Posebno je važno osigurati jednakost spolova u obrazovanju te jednak pristup svim razinama obrazovanja za ranjive skupine, kao što su osobe s invaliditetom i djeca u ranjivom položaju. Do kraja 2030. godine također se želi informirati učenike o održivom razvoju. Edukacijama će se pružiti znanja o održivom načinu života, ljudskim pravima, ravnopravnosti spolova, poštivanju kulturne raznolikosti, promicanju miroljubivog društva i mnoga druga.⁷⁷

Osposobljavanje radne snage je izuzetno važno za postizanje uspjeha u turizmu. Turistički sektor osigurava izravnu i neizravnu mogućnost zaposlenja za mlade i žene te osobe s posebnim potrebama, koje mogu ostvariti korist kroz edukaciju.⁷⁸

SDG 5 – Postići ravnopravnost spolova

Ravnopravnost spolova nije samo temeljno ljudsko pravo, već je temelj za uspostavljanje mirnog, prosperitetnog i održivog svijeta. Najvažniji zadatak ovoga cilja je osiguravanje univerzalne zaštite spolnog i reproduktivnog zdravlja, jednakog pristupa obrazovanju i dostojanstvenom radu za žene i djevojke te uključivanje žena u političke i gospodarske procese donošenja odluka. Danas se na javnim funkcijama nalazi više žena nego ikad prije, a daljnje poticanje žena da postanu lideri na svim područjima rezultirat će osnaživanjem politike i zakonskih propisa s ciljem veće ravnopravnosti.⁷⁹

⁷⁷ United Nations, op. cit., str. 27.

⁷⁸ UNWTO, „*Tourism in the 2030 Agenda*“, op. cit.

⁷⁹ United Nations, op. cit., str. 31.

Turizam može pomoći ženama, posebice putem izravnog zapošljavanja u turizmu i ugostiteljstvu te u povezanim djelatnostima. Osim toga, turizam može poslužiti kao instrument da se žene potpuno angažiraju i u vodećim strukturama društva.⁸⁰

SDG 6 – Osigurati pristup čistoj vodi i sanitarne uvjete

Šestim ciljem održivog razvoja nastoji se osigurati dostupnost i održivo upravljanje vodom i sanitarnim uvjetima za sve. Prema UN-ovim podacima u 2017. godini čak 2,2 milijarde ljudi nisu imale pristup čistoj vodi za piće, a 4,2 milijarde ljudi nema osigurane adekvatne sanitarne i higijenske uvjete. Prognozira se da će se zbog nedostatka vode do 2030. godine gotovo 700 milijuna ljudi napustiti svoje domove. Stoga, šesti cilj održivog razvoja ima zadatak da se do 2030. godine osigura univerzalan i jednak pristup sigurnoj i jeftinoj pitkoj vodi za sve. Osim toga, cilj je postići odgovarajući i jednak pristup sanitarnim i higijenskim uvjetima. Između ostalog, treba poboljšati i učinkovitost iskorištavanja vodnih resursa. Nadalje, treba zaštititi i obnoviti ekosustave povezane s vodom kao što su šume, planine, rijeke, izvori i jezera. Isto tako, potrebna je šira međunarodna suradnja sa zemljama u razvoju u kojima je potrebno ojačati kapacitete i podržati lokalnu participaciju s ciljem unaprjeđenja načina upravljanja vodom i sanitarnim uvjetima.⁸¹

Ulaganje u turizam zahtijeva i investiranje u bolje komunalne usluge za pristup vodi, bolje mogućnosti za održavanje higijene te pristup zdravstvenoj skrbi. Održivo korištenje vode u turizmu, kontrola onečišćenja i učinkovita tehnologija su ključne za očuvanje naših najvažnijih resursa. Zbog toga je potrebno investicije usmjeriti u nabavljanje nove opreme i tehnologije, potrebno je provoditi programe prevencije, sigurnosti i zdravlja, potrebno je postavljati standarde i certifikate te uključiti lokalnu zajednicu u donošenje odluka važnih za komunalna pitanja.⁸²

SDG 7 – Priskrbiti pristup pristupačnoj energiji

⁸⁰ UNWTO, „*Tourism in the 2030 Agenda*“, op. cit.

⁸¹ P. Novina „*Osigurati pristup pitkoj vodi za sve, održivo upravljati vodama te osigurati higijenske uvjete za sve*“, LORA, 2020., dostupno na: <http://lora.bioteka.hr/cilj-6-osigurati-pristup-pitkoj-vodi-za-sve-odrzivo-upravljati-vodama-te-osigurati-higijenske-uvjete-za-sve/>, (04.07.2021.)

⁸² UNWTO, „*Tourism in the 2030 Agenda*“, op. cit.

Sedim ciljem strategije održivog razvoja, nastoji se osigurati pristupačna i održiva energija za sve. Pristup energiji važan je za sva područja, bilo da se radi o sigurnosti, klimatskim promjenama, radnim mjestima, proizvodnji hrane ili o povećanju prihoda. Prema statističkim podacima u razdoblju od 1990. do 2010. godine broj ljudi s pristupom električnoj energiji porastao je za 1,7 milijardi, a porastom svjetske populacije raste i potražnja za energentima. Univerzalna opskrba jeftinom električnom energijom do 2030. godine podrazumijeva investiranje u obnovljive izvore energije kao što su sunce i vjetar. Ulaganje u obnovljive izvore energije je nužno jer tradicionalni oblici proizvodnje električne i ostalih oblika energije pridonose emisiji stakleničkih plinova koji utječu na klimatske promjene. Gotovo 60% stakleničkih plinova uzrokuje proizvodnja energije, pa su održivi izvori energije prepoznati kao prilika koja mijenja živote, gospodarstva i planet na bolje.⁸³

Budući da je turizam sektor koji intenzivno koristi energiju, može utjecati na promicanje i ubrzavanje korištenja obnovljivih izvora energije s ciljem još boljeg postizanja održivog razvoja turizma na globalnoj razini. Kod promocije investiranja u obnovljive izvore energije, turizam može doprinijeti smanjenju stakleničkih plinova, ublažiti utjecaje klimatskih promjena te olakšati pristup energiji za sve. To se postiže ulaganjem u novu opremu i tehnologiju, postavljanjem standarda i certifikata, uključivanjem zajednice te provođenjem programa prevencije.⁸⁴

SDG 8 – Dostojanstven rad i ekonomski rast

Osmi cilj održivog razvoja zalaže se za kontinuiran, uključiv i održiv ekonomski rast te osigurava zapošljavanje i dostojan rad za sve. Otprilike polovica svjetskog stanovništva i dalje preživljava s približno dva američka dolara dnevno, a na više mjesta posjedovanje radnog mjesta nije garancija za bijeg od siromaštva. Spor i neravnomjeran napredak u ovom području zahtijeva od zemalja da preispitaju i preoblikuju svoje ekonomske i socijalne politike usmjerene na iskorjenjivanje

⁸³ J. Babić, „*Osigurati pristup pouzdanoj, održivoj i suvremenoj energiji po pristupačnim cijenama za sve*“, LORA, 2020a., dostupno na: <http://lora.bioteka.hr/cilj-7-osigurati-pristup-pouzdanjoj-odrzivoj-i-suvremenoj-energiji-po-pristupacnim-cijenama-za-sve/>, (03.07.2021.)

⁸⁴ UNWTO, „*Tourism in the 2030 Agenda*“, op. cit.

siromaštva. Stalni nedostatak pristojnih radnih mogućnosti, nedovoljna ulaganja i nedovoljna potrošnja dovode do erozije osnovnog društvenog ugovora koji je temelj svih demokratskih društava, a to je da svi moraju sudjelovati u napretku. Održiv gospodarski rast zahtjeva kreiranje kvalitetnih radnih mjesta koja stimuliraju gospodarstvo, a da pri tom ne štete okolišu.⁸⁵

Turizam je jedan od najvažnijih sektora. To potvrđuje i činjenica da je svako deseto radno mjesto u svijetu upravo u turističkom sektoru.⁸⁶ Prilike za zapošljavanje u turizmu kreiraju se kroz politike koje promiču održiv turizam koji stvara nova radna mjesta, potiče kulturu i proizvode.⁸⁷

SDG 9 – Poticati industriju, inovacije te izgradnju infrastrukture

Investiranje u infrastrukturu (prometnice, vodoopskrbu, energetska infrastrukturu i komunikacijske tehnologije) presudno je za postizanje održivog razvoja i jačanje zajednica u mnogim zemljama. Ulaganje sredstava u razvoj infrastrukture direktno utječe na porast društvenog blagostanja, jačanje zdravlja i obrazovanja. Inkluzivni i održivi industrijski razvoj primaran je izvor ostvarivanja dohotka, omogućuje brzo i kontinuirano povećanje životnog standarda za sve ljude i osigurava tehnološka rješenja za ekološki prihvatljivu industrijalizaciju. Tehnološki napredak je temelj za postizanje ekoloških ciljeva kao što su održivo iskorištavanje resursa i postizanje energetske učinkovitosti. Industrijalizacija se neće dogoditi bez tehnologije i inovacija, a bez industrijalizacije neće se dogoditi razvoj.⁸⁸

Razvoj turizma također se oslanja na dobru javnu i privatnu infrastrukturu. Turizam može utjecati na politiku kada je u pitanju infrastruktura na način da je čini više održivom, inovativnom i učinkovitijom u pogledu korištenja i očuvanja resursa te smanjenja otpuštanja ugljikovog dioksida u atmosferu. Na taj način destinacije mogu privući više turista, ali i stranih investitora. Održiva turistička infrastruktura postiže se

⁸⁵ United Nations, op. cit., str. 39.

⁸⁶ I. Mikulić, „U turizmu radi svaka deseta osoba, to je čak 12 tisuća više nego prošle godine“, Glas Slavonije, 2019., dostupno na: <http://www.glas-slavonije.hr/397487/1/U-turizmu-radi-svaka-deseta-zaposlena-osoba-to-je-cak-12-tisuca-vise-nego-prosle-godine>, (22.06.2021.)

⁸⁷ UNWTO, „Tourism in the 2030 Agenda“, op. cit.

⁸⁸ United Nations, op. cit., str. 43.

primjenom nove opreme i tehnologije koja koristi obnovljive izvore energije, korištenjem oprema i materijala za recikliranje i zbrinjavanje otpada, kontinuiranim usavršavanjem osoblja te eko dizajnom.⁸⁹

SDG 10 – Smanjiti nejednakosti

Deseti cilj održivog razvoja odnosi se na smanjenje nejednakosti unutar i između zemalja. Poziva na smanjenje dohodovne nejednakosti, ali i drugih nejednakosti koje su zasnovane na temelju dobi, spola, invaliditeta, rase, etničke pripadnosti, podrijetla, vjere, ekonomskog statusa unutar zemlje i slično. Međunarodna zajednica pomaže najugroženijim državama da izađu iz siromaštva. Mnoge od njih to uspijevaju, ali i dalje postoji nejednakost, a velike razlike očituju se primjerice u pristupu zdravstvenim uslugama i obrazovanju.⁹⁰

Turizam može poslužiti kao snažan instrument za smanjivanje nejednakosti i to povećanom participacijom lokalnog stanovništva u njegovom razvoju. Turizam može pridonijeti revitalizaciji urbanih područja, ali i razvoju ruralnih područja jer daje ljudima mogućnost da rade i žive u mjestu iz kojega potječu. Turizam potiče ekonomsku integraciju i diverzifikaciju i to: investiranjem u lokalno poduzetništvo, odgovornom prodajom i promocijom lokalnih dobara, participacijom lokalne zajednice te poštivanjem ne diskriminatornih odredbi pri zapošljavanju i daljnjem usavršavanju zaposlenih.⁹¹

SDG 11 – Učiniti gradove i naseljena mjesta uključivim, sigurnim, prilagodljivim i održivim

Jedanaesti cilj održivog razvoja je učiniti gradove i naselja uključivim, sigurnim, prilagodljivim i održivim. Urbana područja trenutno naseljava više od pola svjetskog stanovništva, a procjenjuje se da će do 2050. godine čak dvije trećine stanovništva napustiti ruralna područja. Ubrzana urbanizacija dovodi do širenja infrastrukture i osnovnih usluga poput vodovoda, komunalnih čvorova, bolnica, obrazovnih usluga i slično. Tako ubrzana i neplanska gradnja uzrok je nastajanja sirotinjskih četvrti u

⁸⁹ UNWTO, „*Tourism in the 2030 Agenda*“, op. cit.

⁹⁰ United Nations, op. cit., str. 47.

⁹¹ UNWTO, „*Tourism in the 2030 Agenda*“, op. cit.

neposrednoj blizini grada. Takve četvrti su građene bez odobrenja, a ljudi u njima žive u jako lošim životnim uvjetima, obično bez pitke vode i kanalizacije te s visokom stopom nezaposlenosti i siromaštva. Da bi se gradovi učinili održivima potrebno je osigurati sigurno i pristupačno stanovanje te urediti siromašne četvrti. Osim toga, potrebno je ulagati u javni prijevoz, povećati broj zelenih površina u gradovima te provoditi uključivo planiranje i upravljanje urbanim sredinama.⁹²

Turizam može unaprijediti infrastrukturu urbanih sredina te im osigurati bolju pristupačnost kao i promovirati očuvanje prirodne i kulturne baštine. Investiranje u zelenu infrastrukturu trebalo bi rezultirati pametnije osmišljenim i zelenijim gradovima, koji ne samo da će zadovoljiti potrebe turista, već će i podići razinu kvalitete života lokalnog stanovništva. Turizam podupire stvaranje održivih gradova provođenjem inicijativa očuvanja biološke raznolikosti, uključivanjem domaćeg stanovništva, donacijama za očuvanje mjesta s izrazito vrijednom kulturnom baštinom, certificiranjem te partnerstvima.⁹³

SDG 12 – Osigurati održivu potrošnju i proizvodnju

Dvanaesti cilj održivog razvoja je osigurati održive obrasce potrošnje i proizvodnje. Ovaj se cilj odnosi na promicanje resursne i energetske učinkovitosti, izgradnju održive infrastrukture i omogućavanje pristupa osnovnim uslugama, kreiranje zelenih i odgovarajućih poslova te postizanje bolje kvalitete života za sve. Njegova provedba doprinosi postizanju cjelokupnih razvojnih planova, smanjenju budućih ekonomskih, društvenih i okolišnih troškova, jačanju ekonomske konkurentnosti te smanjivanju siromaštva. Cilj održive potrošnje i proizvodnje je povećati neto dohodak od gospodarskih aktivnosti uz smanjeno iskorištavanje resursa i zagađivanje okoliša, istovremeno povećavajući kvalitetu života.⁹⁴

⁹² T. Dorogi, „Učiniti gradove i naselja uključivim, sigurnim, prilagodljivim i održivim“, LORA, 2020., dostupno na: <http://lora.bioteka.hr/cilj-11-uciniti-gradove-i-naselja-ukljucivim-sigurnim-prilagodljivim-i-odrzivim/>, (03.07.2021.)

⁹³ UNWTO, „*Tourism in the 2030 Agenda*“, op. cit.

⁹⁴ United Nations, op. cit., str. 55.

Turistički sektor treba usvojiti model održivog konzumiranja i proizvodnje čineći ubrzane korake prema održivom razvoju. Instrumenti za praćenje utjecaja na održivi razvoj turizma, uključujući vodu, energiju, otpad, bio raznolikost i kreiranje radnih mjesta, pridonijet će jačanju ekonomije, društvenih i ekoloških varijabli. Odgovorna potrošnja i proizvodnja u turizmu postiže se korištenjem obnovljivih izvora energije, vođenjem računa o smanjenju onečišćenja, lokalnom prodajom i poduzetništvom te uključivanjem lokalne zajednice, ali i gostiju.⁹⁵

SDG 13 – Poduzeti akcije za suzbijanje klimatskih promjena i njihovih posljedica

Trinaesti cilj održivog razvoja potiče na poduzimanje akcija u borbi protiv klimatskih promjena i njihovih utjecaja. Klimatske promjene pogađaju svaku zemlju na svijetu. Negativno utječu na nacionalna gospodarstva i remete živote ljudi. Sagorijevanje fosilnih goriva, užurbani proces urbanizacije, sječa šuma i razvoj poljoprivrede rezultirali su značajnim povećanjem koncentracije stakleničkih plinova (ugljičkov dioksid, metan...) u atmosferi, koje dovodi do efekta staklenika. Efekt staklenika u normalnim uvjetima održava planet na ugodnoj temperaturi, ali zbog povećane količine stakleničkih plinova, efekt staklenika jača, a temperature rastu. Povećanje temperature za sobom donosi mnoge posljedice, a ozbiljnije od njih su porast razine mora i oceana, učestale poplave, produljena sušna razdoblja koja onemogućavaju uzgoj hrane i potiču češće migracije ljudi. Zbog toga je ugrožen opstanak ekosustava koji je nama i našoj planeti potreban. Budući da su klimatske promjene izazov koji ne poznaje nacionalne granice, nužno je uspostaviti međunarodnu suradnju za pomoć zemljama u razvoju i usmjeriti ih na kreiranje gospodarstva s niskom razinom ugljika. Pored toga, treba unaprijediti obrazovanje te podići razinu svijesti i na taj način potaknuti svakog pojedinca da razmišlja i djeluje u smjeru održivosti.⁹⁶

Klimatske promjene izravno utječu na turizam, ali i turistička aktivnost pridonosi klimatskim promjenama. Shodno tome, dionici u turizmu imaju ključnu ulogu u pogledu

⁹⁵ UNWTO, „*Tourism in the 2030 Agenda*“, op. cit.

⁹⁶ J. Babić, „*Poduzeti hitne akcije u borbi protiv klimatskih promjena i njihovih posljedica*“, LORA, 2020b., dostupno na: <http://lora.bioteka.hr/cilj-13-poduzeti-hitne-akcije-u-borbi-protiv-klimatskih-promjena-i-njihovih-posljedica/>, (04.07.2021.)

smanjenja klimatskih promjena. Turizam može profitirati smanjivanjem otpuštanja ugljikovog dioksida uzrokovanog prilikom transporta i korištenja smještajnih kapaciteta te na taj način pomoći u borbi protiv jednog od najvećih izazova današnjeg doba. Mjere suzbijanja klimatskih promjena koje se provode u turizmu su uvođenje novih tehnologija i opreme, poticanje korištenja obnovljivih izvora energije, eko dizajn, recikliranje i briga o pravilnom zbrinjavanju otpada, zaštita divljeg života i krajobraza, kampanje podizanja svijesti o klimatskim promjenama te skupljanje donacija za ublažavanje katastrofa.⁹⁷

SDG 14 – Zaštititi vodeni svijet

Četrnaesti cilj održivog razvoja nastoji očuvati i održivo koristiti oceane, mora i morske resurse za održivi razvoj. Oceani i mora pokrivaju više od 70% Zemljine površine. Cijelo čovječanstvo ovisi o njima jer su primarni regulatori klime, važan su spremnik ugljikova dioksida i ostalih stakleničkih plinova, služe kao bogat izvor zdrave hrane te vode i kisika. Problem je što su oceani, mora i obalna područja izloženi brojnim antropogenim utjecajima koji ih degradiraju i time umanjuju njihovu mogućnost pružanja navedenih usluga. Zato je zadatak četrnaestog cilja održivog razvoja pružiti okvir za održivo upravljanje i zaštitu morskih i priobalnih ekosustava od zagađenja s kopna te saniranje posljedica onečišćenja oceana. Osim toga, želi se djelotvorno regulirati ulov ribe i okončati prekomjerni ribolov kako bi se u najkraćem mogućem roku obnovile zalihe riba i postigla održiva eksploatacija oceanskih resursa.⁹⁸

Primorski i nautički turizam ovise o zdravom morskom eko sustavu. Razvoj takvih oblika turizma treba biti dio integriranog upravljanja obalnim područjem kako bi pomogao očuvanju i zaštiti pomorskog eko sustava te služiti kao promotor razvoja plave ekonomije pridonoseći tako održivom razvoju morskih resursa. Zdrav morski eko sustav postiže se smanjivanjem zagađenja, ispravnim zbrinjavanjem otpada, uključivanjem lokalne zajednice te informiranjem djelatnika u turizmu, ali i gostiju.⁹⁹

SDG 15 – Očuvati život na zemlji

⁹⁷ UNWTO, „*Tourism in the 2030 Agenda*“, op. cit.

⁹⁸ Udruga Bioteka, „*Zaštititi i održivo koristiti oceane, mora i morske resurse*“, LORA, 2021b., dostupno na: <http://lora.bioteka.hr/cilj-14-zastititi-i-odrzivo-koristiti-oceane-mora-i-morske-resurse/>, (04.07.2021.)

⁹⁹ UNWTO, „*Tourism in the 2030 Agenda*“, op. cit.

Petnaestim ciljem održivog razvoja želi se postići održivo upravljanje šumama, suzbiti dezertifikaciju, zaustaviti i preokrenuti degradaciju zemljišta te spriječiti daljnji gubitak bioraznolikosti. Šume prekrivaju 30% Zemljine površine, a ključne su za borbu protiv klimatskih promjena i očuvanje biološke raznolikosti. Smatra se da se tijekom jedne godine izgubi 13 milijuna hektara šume koje je uzrokovano ljudskim aktivnostima i klimatskim promjenama. Ovo uništavanje šuma ostavlja vidljive negativne utjecaje na čovjeka i na živi svijet. Svrha petnaestog cilja održivog razvoja je zaustaviti krčenje šuma te istovremeno povećati pošumljavanje na globalnoj razini. Osim toga, nužno je poduzeti hitne i značajne aktivnosti kako bi se smanjila degradacija prirodnih staništa i zaustavio gubitak biološke raznolikosti te zaštititi ugrožene vrste i spriječiti njihovo izumiranje.¹⁰⁰

Mnoge turističke destinacije oslanjaju se na bogatu bio-raznolikost i prirodnu baštinu kao glavne adute svoje turističke ponude. Turizam može imati glavnu ulogu u održivom upravljanju osjetljivim područjima i to u očuvanju i zaštiti bioraznolikosti te omogućavanju zarade lokalnom stanovništvu kroz alternativni izvor prihoda.¹⁰¹

SDG 16 – Promovirati miroljubiva i pravedna društva, izgraditi učinkovite, odgovorne i uključive institucije na svim razinama

Šesnaesti cilj održivog razvoja promiče mirna i inkluzivna društva za održivi razvoj, pruža pristup pravdi za sve i gradi učinkovite, odgovorne i inkluzivne institucije na svim razinama. Mir, pravda i efikasno upravljanje predstavljaju bitne katalizatore održivog razvoja. Danas živimo u svijetu u kojem razlike postaju sve veće. Dok neke zemlje karakterizira stalan mir i prosperitet, u drugima se i dalje vode mnogobrojni ratovi, vlada nesigurnost i strah. Mnogi ljudi pate zbog nedostatka institucija, pravde, informacija i drugih temeljnih sloboda. Visoka stopa oružanog nasilja i nesigurnosti snažno utječu na gospodarski napredak zemlje. Stoga je svrha šesnaestog cilja održivog razvoja značajno smanjiti sve oblike nasilja te s vladama ratom pogođenih zemalja pronaći

¹⁰⁰ L. Pavić-Rogošić, „Novi izazov- Globalni ciljevi održivog razvoja do 2030.“, ODRAZ, 2020., str. 24., dostupno na: https://www.odraz.hr/wp-content/uploads/2021/03/GCOR_RazmislijajmoOdrzivo_Ozujak2020.pdf, (04.07.2021.)

¹⁰¹ UNWTO, „Tourism in the 2030 Agenda“, op. cit.

trajna rješenja za suzbijanje sukoba i nesigurnosti. Osim toga, potrebno je osnažiti vladavinu prava, smanjiti nezakonite tijekomve oružja i boriti se protiv svih oblika organiziranog kriminala.¹⁰²

Osim ekonomske, glavna funkcija turizma je društvena. Turizam potiče susrete ljudi s različitim kulturološkim pozadinama pa tako turistički sektor može poticati multikulturalnu i međuvjersku toleranciju i razumijevanje gradeći temelje miroljubivog društva. Mir i razumijevanje za sve postiže se podizanjem svijesti o ljudskim pravima, donacijama, zapošljavanjem lokalnog stanovništva i poticanjem lokalne proizvodnje i prodaje, provođenjem politike poštivanja različitosti, antikorupcijskim mjerama i suzbijanjem kriminala, odnosom prema gostima, participacijom lokalnog stanovništva te poticanjem lokalnog poduzetništva i odgovornog investiranja.¹⁰³

SDG 17 – Ojačati provedbu i učvrstiti globalno partnerstvo za održivi razvoj

Sedamnaesti cilj održivog razvoja je osnažiti ideju o implementaciji i revitalizaciji globalnog partnerstva za održivi razvoj. Uspješna agenda održivog razvoja zahtijeva partnerstva između vlada, privatnog sektora i civilnog društva. Ova inkluzivna partnerstva izgrađena na načelima i vrijednosti, zajedničkoj viziji i zajedničkim ciljevima usmjerenima na ljude i planet, potrebna su na globalnoj, nacionalnoj i lokalnoj razini. Potrebno je postaviti jasan smjer kojim se definira okvir za praćenje, propise i stimulatívne strukture koje omogućavaju investicije usmjerene na održivi razvoj. Osim toga, važno je unaprijediti regionalnu i međunarodnu suradnju u području znanosti, tehnologije i inovacija. Nadalje, treba unaprijediti međunarodnu podršku za primjenu djelotvorne izgradnje kapaciteta u zemljama u razvoju kako bi se podržali nacionalni planovi za primjenu ciljeva održivog razvoja. Na taj način, teži se ujednačenju financijske situacije i tehnološkog razvitka u cijelom svijetu.¹⁰⁴

¹⁰² P. Novina, „Promovirati miroljubiva, inkluzivna i pravedna društva“ LORA, 2021., dostupno na: <http://lora.bioteka.hr/cilj-16-mir-pravda-i-snazne-institucije/>, (04.07.2021.)

¹⁰³ UNWTO, „Tourism in the 2030 Agenda“, op. cit.

¹⁰⁴ A. Mehmedović, „Učvrstiti globalno partnerstvo za održivi razvoj“, LORA, 2021., dostupno na: <http://lora.bioteka.hr/cilj-17-ucvrstiti-globalno-partnerstvo-za-odrzivi-razvoj/>, (05.07.2021.)

Turizam odlikuje međusektorska povezanost i zbog toga ima mogućnost jačanja javnog i privatnog partnerstva te angažiranja međunarodnih, nacionalnih, regionalnih i lokalnih dionika kako bi svi zajedno ulagali napore za postizanje ciljeva održivog razvoja i drugih zajedničkih ciljeva. Politika i odgovorno investiranje su najvažniji za ostvarivanje ciljeva održivog razvoja do 2030. godine, a ostvaruju se kroz profesionalni razvoj, zaštitom eko sustava, participacijom svih dionika u donošenju odluka, odnosom prema gostima te edukacijom i partnerstvima.¹⁰⁵

4.2. Mjerenje održivog razvoja turizma

Svjetska turistička organizacija zajedno s Ujedinjenim narodima provodi program mjerenja održivosti turizma (Measuring Sustainable Tourism, MST). To je program koji pruža svim zemljama u svijetu zajednički okvir za mjerenje utjecaja i doprinosa turizma za gospodarstvo, društvo i okoliš. Statistički okvir za mjerenje održivosti turizma vrijedan je alat koji zemljama pruža vjerodostojne, usporedive i integrirane podatke, a koji ih usmjeravaju prema donošenju boljih odluka važnih za održivi turizam i doprinos turizma ciljevima održivog razvoja.¹⁰⁶

Za mjerenje održivosti i održivog razvoja turizma ne postoji jedinstveno definirani koncept, no idealan statistički okvir trebao bi obuhvatiti sve elemente identificirane u definiciji održivog turizma, odnosno ekonomske, ekološke i sociokulturne elemente. Stupanj održivosti ovisi o vremenskom razdoblju u kojem se razmatraju statistički podaci, razini (lokalna, nacionalna), perspektivi analize (lokalno poduzeće, posjetitelj) i skupu vrijednosti koje se primjenjuju za razumijevanje relativne važnosti ekonomske, ekološke i sociokulturne dimenzije. U tom kontekstu razvijena su tri pristupa koji

¹⁰⁵ UNWTO, „*Tourism in the 2030 Agenda*“, op. cit.

¹⁰⁶ UNWTO, „*Measuring the Sustainability of Tourism*“, 2020., dostupno na: <https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2020-06/MST-Brochure.pdf>, (18.08.2021.)

podržavaju procjenu održivosti te povezane koncepte kao što su sposobnost i otpornost.¹⁰⁷

Skup pokazatelja

Prvi pristup uključuje odabir pokazatelja za opis održivog razvoja. Najznačajniji primjer je skup pokazatelja ciljeva održivog razvoja (SDG), ali postoji mnoštvo skupova pokazatelja održivosti koji se odabiru na nacionalnoj, regionalnoj ili lokalnoj razini. Odabir odgovarajućih pokazatelja može podići razinu održivog razvoja te podržati postavljena očekivanja i ciljeve.¹⁰⁸

Ponderirani indeks

Drugi pristup je kombiniranje izabranih pokazatelja u ponderirani indeks neke vrste, odnosno kombiniranje relevantnih pokazatelja pomoću unaprijed utvrđenih modela. Poznati primjer je Indeks ljudskog razvoja koji objavljuje Program Ujedinjenih naroda za razvoj (UNDP), a kombinira podatke o očekivanom trajanju života, obrazovanju i dohotku po stanovniku.¹⁰⁹

Računovodstvo kapitala i bogatstva

Treći pristup je primjena ekonomske teorije o odnosu između prihoda i kapitala (obuhvaća sve vrste kapitala - proizvedeni, prirodni, ljudski, društveni) kako bi se razumjelo može li se poslovanje održati u budućnosti.¹¹⁰

Moguće je razvijati informacijsku bazu podataka za procjenu održivosti turizma, gdje npr. svaka destinacija formira vlastite definicije i pridružene mjerne komponente. Međutim, kada se informacijski sustav obavlja pojedinačno, potencijal za usporedbu, razmjenu iskustava i unaprjeđenje budućeg napretka znatno je smanjen. Zato se statističkim okvirom za mjerenje održivog turizma nastoji osigurati čvrstu točku za

¹⁰⁷ UNWTO, „*Statistical Framework for Measuring the Sustainability of Tourism*“, Consultation Draft, 2018., str. 11., dostupno na: https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2020-09/wge_mst_2nd_item_2.1_doc_0.pdf, (18.08. 2021.)

¹⁰⁸ loc. cit.

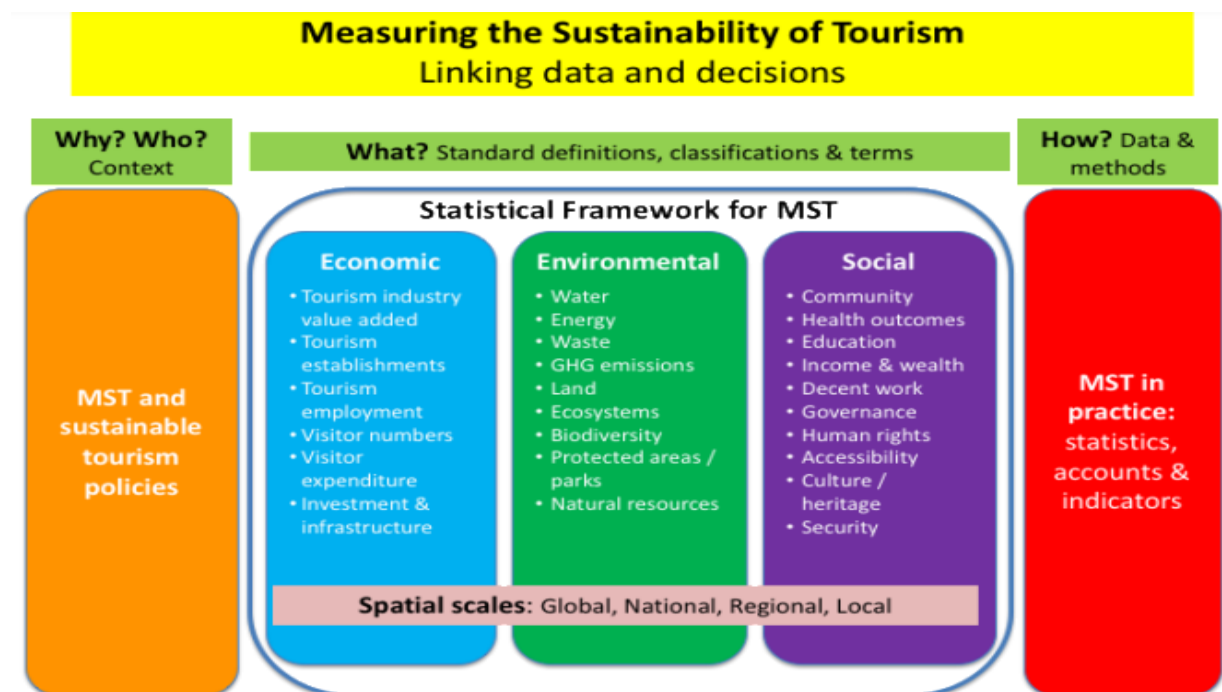
¹⁰⁹ loc. cit.

¹¹⁰ Ibidem, str. 12.

turističke statistike koje pokrivaju tri dimenzije održivog turizma na relevantnim prostornim mjerilima, uključujući globalnu, nacionalnu i lokalnu razinu.¹¹¹

Nadalje, statistički okvir za mjerenje održivog turizma ima ključnu ulogu u povezivanju rasprava o politikama održivog turizma s razvojem podataka i metoda, kao što je prikazano na slici 7.

Slika 7: Statistički okvir za mjerenje održivog turizma – povezivanje podataka i odluka

Izvor: UNWTO, „*Statistical Framework for Measuring the Sustainability of Tourism*“, Consultation Draft, 2018., str. 16., dostupno na: https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2020-09/wge_mst_2nd_item_2.1_doc_0.pdf, (19.08.2021.)

¹¹¹ ibidem, str. 16.

Na slici 7 prikazan je statistički okvir za mjerenje održivog razvoja turizma. Naglašeno je da ovaj okvir obuhvaća ekonomske, ekološke i društvene indikatore i to na globalnoj, nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini.

Prednosti koje pruža razvoj statističkog okvira za mjerenje održivog turizma su sljedeće¹¹²:

- Postizanje zajedničkog jezika za raspravu o održivosti turizma unutar samog turističkog sektora, ali i s drugim ključnim područjima poput planiranja, industrije, infrastrukture, okoliša, socijalnih pitanja, financija i sl.
- Sposobnost uspoređivanja utjecaja turizma s drugim sektorima na različitim razinama od lokalne do međunarodne.
- Pruža temelj za poboljšanje koordinacije u prikupljanju i organizaciji podataka, poboljšanje učinkovitosti osposobljavanja i jačanje kapaciteta te poboljšanje institucionalnih aranžmana za upravljanje i upravljanje statistikom o turizmu.
- Temelj je koji pruža jednostavnu, koherentnu i cjelovitu sliku o održivosti turizma i praćenju trendova.

U nastavku rada detaljnije je analiziran doprinos turizma realizaciji ciljeva održivog razvoja. Analiza je provedena na primjeru osmog i petog cilja održivog razvoja, a korišteni su statistički podatci prikupljeni sekundarnim istraživanjem.

4.3. Analiza doprinosa turizma realizaciji ciljeva održivog razvoja

Pristup Agendi 2030 je univerzalan i primjenjiv u svim zemljama bez obzira na njihov razvojni status. U skladu s tim nastoji se promicati svijest i težnja za implementacijom ciljeva održivog razvoja u cijelom svijetu. U nastavku su analizirani pokazatelji koji potvrđuju veliki potencijal turizma za postizanje osmog i petog cilja održivog razvoja. Osim toga, spomenute su neke od uspješnih žena koje su svojim trudom i upornošću

¹¹² ibidem, str. 17.

dospjele na vodeće pozicije u turizmu i tako poslužile kao dobar primjer mnogim ženama u svijetu.

4.3.1. Doprinos turizma realizaciji SDG 8 - dostojanstven rad i ekonomski rast

Dostojanstven rad može se definirati kao produktivan rad za žene i muškarce u uvjetima slobode, sigurnosti, jednakosti i ljudskog dostojanstva. S obzirom na to, dostojanstven rad treba¹¹³:

- osiguravati siguran posao i uvjete rada,
- omogućiti jednake uvjete za sve,
- biti pošteno plaćen,
- uključivati socijalnu zaštitu zaposlenih,
- pružati mogućnost za osobni razvoj i socijalnu integraciju zaposlenih,
- te omogućiti radnicima izražavanje zabrinutosti.

Osim toga, za razumijevanje osmog cilja održivog razvoja, važan pokazatelj je BDP koji označava vrijednost svih proizvoda i usluga proizvedenih u jednoj državi u određenom vremenskom razdoblju. Izračunavanje BDP-a pruža uvid u razvoj i rast državnog gospodarstva, ali i životni standard državljana.¹¹⁴

U sljedećoj tablici prikazan je doprinos turizma BDP-u u državama članicama Europske unije od 2015. do 2019. godine.

¹¹³ Udruga Bioteka, „*Promovirati ekonomski i održivi ekonomski rast, zaposlenost i dostojanstven rad za sve*“, LORA, 2021a., dostupno na: <https://lora.bioteka.hr/cilj-8-dostojanstven-rad-i-gospodarski-rast/>, (07.09.2021.)

¹¹⁴ loc. cit.

Tablica 4: Udio turizma u BDP-u, EU-28, od 2015. do 2019. god.

	Udio turizma u BDP-u (u %)				
	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Austrija	15,0	15,2	15,2	15,4	15,5
Belgija	5,8	5,4	5,4	5,3	5,4
Bugarska	10,8	11,2	11,5	11,7	11,6
Hrvatska	23,4	24,0	24,7	24,9	25,1
Cipar	18,9	20,7	21,9	21,9	22,7
Češka	7,5	7,9	7,8	7,8	7,8
Danska	7,6	8,1	8,0	8,1	8,2
Estonija	15,6	15,5	15,4	15,2	15,7
Finska	8,7	8,5	8,9	8,7	8,7
Francuska	9,5	9,3	9,4	9,5	9,6
Njemačka	8,6	8,6	8,7	8,6	8,6
Grčka	19,2	19,1	20,0	20,6	21,2
Mađarska	7,9	8,0	8,3	8,5	8,5
Irska	5,9	5,7	6,3	6,2	6,3
Italija	12,7	12,7	13,0	13,2	13,3
Latvija	9,5	9,1	8,1	8,3	8,4
Litva	4,7	4,9	4,9	4,9	5,0
Luksemburg	10,1	9,2	8,6	8,7	9,1
Malta	10,7	10,6	11,5	10,9	11,6
Nizozemska	5,1	5,2	5,0	5,0	5,0
Poljska	4,4	4,4	4,5	4,5	4,5
Portugal	17,1	17,7	17,9	19,1	19,8
Rumunjska	5,4	5,2	5,4	5,3	5,3
Slovačka	6,2	6,4	6,4	6,4	6,4
Slovenija	12,1	12,0	12,2	12,3	12,3
Španjolska	14,0	14,2	14,5	14,6	14,6
Švedska	9,2	9,3	9,5	9,4	9,7

UK	10,1	10,5	11,0	11,0	10,9
EU-28 prosjeak	10,6	10,7	10,9	10,9	11,1

Izvor: izrada autora prema Knoema, „*Contribution of travel and tourism to GDP as a share of GDP (%)*“, 2020., dostupno na: <https://knoema.com/atlas/topics/Tourism/Travel-and-Tourism-Total-Contribution-to-GDP/Contribution-of-travel-and-tourism-to-GDP-percent-of-GDP>, (07.09.2021.)

U prikazanoj tablici vidljiv je porast doprinosa turizma BDP-u zemalja Europske unije. U 2015. godini prosječan udio turizma u BDP-u zemalja Europske unije iznosio je 10,6%, a u 2019. godini 11,1%. Hrvatska je zemlja kod koje turizam ima značajnu ulogu u gospodarskom razvoju. Među zemljama članicama Europske unije, Hrvatska bilježi najveći doprinos turizma BDP-u, koji je u 2019. godini prema navedenom izvoru iznosio 25,1%. Dakle, u Hrvatskoj čak jedna četvrtina doprinosa BDP-u dolazi od turizma. S druge strane, Poljska ostvaruje najmanji udio od turizma u ukupnom BDP-u u usporedbi s ostalim državama članicama, koji je u 2019. godini iznosio 4,5%. Osim Hrvatske, prema značajnim udjelima mogu se istaknuti Cipar, Grčka, Portugal, Estonija, Austrija, Španjolska, Italija, Slovenija, Bugarska, Malta.

Osim toga, doprinos turizma postizanju ekonomskog rasta i razvoja može se mjeriti promatranjem omjera prihoda od međunarodnog turizma u odnosu na BDP.¹¹⁵ Omjer između prihoda i rashoda od putovanja u platnoj bilanci u zemljama Europske unije prikazan je u sljedećoj tablici.

¹¹⁵ Eurostat, „*Statistički podaci u području turizma*“, 2016., dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tourism_statistics/hr&oldid=291259, (16.09.2021.)

Tablica 5: Prihodi i rashodi od turizma u bilanci plaćanja, EU-28, 2019. god.

	Prihodi od turizma		Rashodi od turizma		Odnos između prihoda i rashoda
	(milijun EUR)	U odnosu na BDP (%)	(milijun EUR)	U odnosu na BDP (%)	
Austrija	20 493	5,2	10 365	2,6	10 128
Belgija	7 923	1,7	16 724	3,5	-8 801
Bugarska	3 829	6,3	1 631	2,7	2 198
Hrvatska	10 529	19,4	1 574	2,9	8 955
Cipar	2 906	13,0	1 425	6,4	1 481
Češka	6 524	2,9	5 261	2,3	1 264
Danska	8 027	2,6	9 037	2,9	-1 011
Estonija	1 559	5,5	1 386	4,9	173
Finska	3 328	1,4	5 075	2,1	-1 747
Francuska	56 900	2,3	46 144	1,9	10 846
Njemačka	37 193	1,1	83 291	2,4	-46 098
Grčka	18 174	9,9	2 744	1,5	15 435
Mađarska	6 517	4,5	2 453	1,7	4 064
Irska	5 739	1,6	7 288	2,0	-1 549
Italija	44 303	2,5	27 099	1,5	17 204
Latvija	908	3,0	669	2,2	239
Litva	1 333	2,7	1 241	2,5	93
Luksemburg	5 119	8,1	3 247	5,1	1 872
Malta	1 698	12,5	474	3,5	1 224
Nizozemska	16 513	2,0	18 434	2,3	-1 921
Poljska	12 251	2,3	8 241	1,5	4 010
Portugal	18 431	8,6	5 300	2,5	13 131
Rumunjska	3 195	1,4	5 359	2,4	-2 164

Slovačka	2 861	3,0	2 313	2,5	548
Slovenija	2 752	5,7	1 500	3,1	1 253
Španjolska	71 203	5,7	24 932	2,0	46 271
Švedska	8 202	1,7	12 839	2,7	-4 638
UK					

Izvor: izrada autora prema Eurostat, „*Travel receipts and expenditure in balance of payments, 2010–2019.png*“, 2021., dostupno na: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Travel receipts and expenditure in balance of payments_2010%E2%80%932019.png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Travel_receipts_and_expenditure_in_balance_of_payments_2010%E2%80%932019.png), (17.09.2021.)

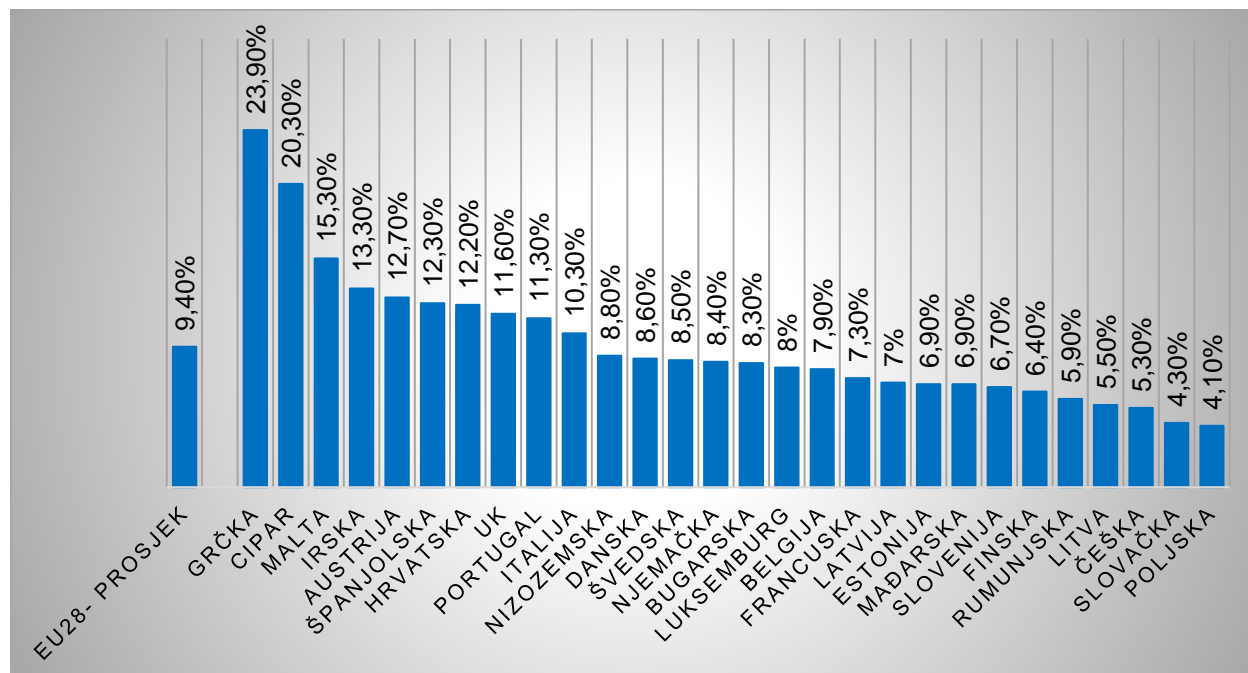
U tablici 5 prikazani su prihodi i rashodi od turizma u bilanci plaćanja zemalja Europske unije. Najveće rashode od turizma ostvaruje Njemačka u ukupnoj vrijednosti od 83,3 milijarde EUR u 2019. godini. S druge strane, najveće prihode od turizma u iznosu od 71,2 milijarde EUR u 2019. godini ostvarila je Španjolska.

Turizam ima veliku ulogu u zapošljavanju. Prema podacima Eurostata, gospodarske aktivnosti koje su povezane s turizmom u zemljama članicama Europske unije 2016. godine osigurale su preko 13 milijuna radnih mjesta.¹¹⁶ Gotovo 8 milijuna ljudi zaposleno je u industriji hrane i pića, a 2 milijuna ljudi zaposleno je u prometu. Sektor smještaja čini 2,7 milijuna radnih mjesta, dok je u turističkim agencijama i turoperatorima u zemljama Europske unije 2016. godine zaposleno više od pola milijuna ljudi. Odabrane turističke djelatnosti (pružanje smještaja, putničke agencije/turooperatori i zračni promet) zapošljavaju 3,6 milijuna ljudi u Europskoj uniji.¹¹⁷ Na sljedećem grafikonu prikazan je udio zaposlenih u turizmu, u ukupnom broju zaposlenih u nefinancijskom poslovnom gospodarstvu u zemljama Europske unije u 2016. godini.

¹¹⁶ Eurostat, „*Number of persons employed, by economic activity, 2016.*“, 2019b., dostupno na: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Number of persons employed, by economic activity, 2016.png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Number_of_persons_employed_by_economic_activity_2016.png), (09.09.2021.)

¹¹⁷ loc. cit.

Grafikon 1: Udio zaposlenih u turizmu (EU-28), 2016. god (u %)

Izvor: izrada autora prema Eurostat, „*Tourism industries – employment*“, 2018., dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tourism_industries_-_employment&fbclid=IwAR0Ak0orNCeiOENVEnjWF28Nk3SJhYxtrf12tpV4uLkS85hAVJt1TctBovo, (08.09.2021.)

Na grafikonu 1 prikazan je udio zaposlenih u turizmu u ukupnom broju zaposlenih u nefinancijskoj poslovnoj ekonomiji, u zemljama članicama Europske unije za 2016. godinu. U zemljama Europske unije turizam osigurava svako deseto radno mjesto. Najviše zaposlenih u turizmu je u Grčkoj s udjelom od 23,9% u promatranom ukupnom broju zaposlenih, slijedi Cipar, dok se u Hrvatskoj u 2016. godini u turizmu zapošljavalo 12,2% od promatranog ukupnog broja zaposlenih. Zemlja s najmanjim udjelom zaposlenih u turizmu je Poljska s 4,1%, a slijedi Slovačka, gdje je 2016. godine udio iznosio 4,3%.

Osim što pruža veliku mogućnost zapošljavanja, turizam može poslužiti kao sredstvo za promicanje zapošljavanja ranjivih skupina, kao što su žene, mladi, osobe s nižim

stupnjem obrazovanja te stranci. U sljedećoj tablici prikazane su karakteristike zaposlenosti u turizmu s obzirom na odabrane skupine.

Tablica 6: Zaposlenost prema odabranim turističkim djelatnostima i ranjivim skupinama, EU-28, 2017. god. (u %)

	Nefinancijska poslovna ekonomija	Pružanje usluga	Odabrane turističke djelatnosti	Zračni prijevoz	Smještaj	Putničke agencije/ turoperatori
Udio zaposlenih žena	35,9	40,9	59,4	41,3	61,2	63,8
Udio zaposlenih mladih osoba (15-25 godina)	9,3	9,3	12,6	6,4	14,5	8,6
Udio zaposlenih s nižim stupnjem obrazovanja	19,8	18,1	20,5	7,4	25,8	7,0
Udio zaposlenih stranaca	8,9	10,9	15,7	8,3	18,2	10,1
Udio zaposlenih s privremenim ugovorom	13,9	15,2	22,8	9,0	27,5	12,2
Udio zaposlenih koji rade manje od godinu dana	15,1	17,4	22,6	12,3	26,2	14,4

Izvor: izrada autora prema Eurostat, „*Characteristics of employment in tourism, EU-28, 2017 (%)*“, 2019a., dostupno na: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Characteristics_of_employment_in_tourism,_EU-28,_2017_\(%25\).png#filehistory](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Characteristics_of_employment_in_tourism,_EU-28,_2017_(%25).png#filehistory), (08.09.2021.)

Najviše zaposlenih žena je u putničkim agencijama s udjelom od 63,8%, u usporedbi s ukupnim rezultatima za nefinancijsku poslovnu ekonomiju, gdje ih je 35,9%. Najveći udio zaposlenih mladih osoba je u djelatnosti pružanja smještaja, dok ih je najmanje zaposleno u zračnom prijevozu. Isti trendovi su vidljivi kod zaposlenih stranaca, kod zaposlenih s privremenim ugovorom, kao i kod zaposlenih koji rade manje od godinu dana. U pružanju smještaja zaposleno je također najviše slabije obrazovanih osoba, s udjelom od 25,8%, a najmanje ih je u navedenoj skupini zaposleno u putničkim agencijama i turoperatorima, s udjelom od 7%.

U nastavku rada detaljnije je analiziran doprinos turizma zapošljavanju žena (kao jedne od promatranih skupina), s obzirom na to da je ravnopravnost spolova peti cilj održivog razvoja.

4.3.2. Doprinos turizma realizaciji SDG 5 – postići ravnopravnost spolova

Ravnopravnost spolova nije samo temeljno ljudsko pravo, već je osnova za miran, prosperitetan i održiv svijet. Osnaživanje žena za aktivno sudjelovanje u upravljanju razvojem, na svim razinama i u svim sektorima, bitno je za izgradnju jakih gospodarstava te stabilnih i pravednih društava. Turizam pruža značajne mogućnosti i ženama i muškarcima, na što ukazuje doprinos turizma u ukupnom zapošljavanju. U razdoblju prije pandemije bolesti Covid-19, sektor putovanja i turizma kreirao je jedno od četiri novih radnih mjesta u svijetu, 10,6% svih poslova.¹¹⁸

Turizam je prepoznat kao sredstvo koje može pomoći (siromašnim) ženama kroz formalno i neformalno obrazovanje, zapošljavanje, poduzetništvo, obuku i poboljšanje zajednice. Kako bi se pratio pozitivan utjecaj turizma na živote žena, UNWTO je objavio izvješće koje proučava trenutni status žena u turizmu i skup pokazatelja za kontinuirano praćenje utjecaja turizma na žene. Praćenje tih pokazatelja je izuzetno važno jer pruža okvir za poboljšano donošenje odluka koje se odnose na žene i turizam u budućnosti.

Kako bi se osnažile žene i zaštitila ženska prava boljim radom u turizmu, postavljeno je pet ciljeva¹¹⁹:

- promicanje jednakih mogućnosti za žene koje se bave turizmom,
- promicati povećano poduzetništvo žena u turizmu,
- unaprijediti obrazovanje i osposobljavanje,
- potaknuti žene da budu na vodećim funkcijama u turizmu,

¹¹⁸ WTTC, op. cit.

¹¹⁹ UNWTO and United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women, „*Global Report on Women in Tourism 2010*“, 2011., str. 7., dostupno na: <https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/9789284413737>, (20.08.2021.)

- zaštititi ranjive žene i one koje rade u domaćim turističkim poduzećima.

Neke od istaknutih koristi turizma za žene su¹²⁰:

- turizam ima širok multiplikativan učinak na zapošljavanje te ima veću vjerojatnost da će zaposliti žene nego druge industrije,
- turizam nudi rad sa skraćenim radnim vremenom i u smjenama koje mogu biti od pomoći ženama s kućanskim odgovornostima,
- razvoj turizma može pomoći poboljšanju infrastrukture (prometna povezanost, vodoopskrba, zdravstvene ustanove i sl.) i tako značajno promijeniti živote siromašnih, osobito žena.

Doprinos turizma u postizanju petog cilja održivog razvoja može se sagledati prema udjelu zaposlenih žena u turizmu. U sljedećoj tablici prikazan je udio zaposlenih žena u djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane u 2018. godini.

Tablica 7: Udio zaposlenih žena u djelatnosti usluge pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane, 2009.-2018. god.

UNWTO regija	Broj zemalja uključenih u uzorak	Broj zaposlenih osoba (x 1000)	Broj zaposlenih žena (x 1000)	Udio zaposlenih žena u ukupnom broju zaposlenih (%)
Amerika	33	28,040	16,034	57
Afrika	37	6,602	4,881	74
Azija i Pacifik	29	58,669	31,047	53
Europa	45	16,264	8,580	53
Bliski Istok	13	2,897	310	11
Ukupno	157	112,472	60,852	54

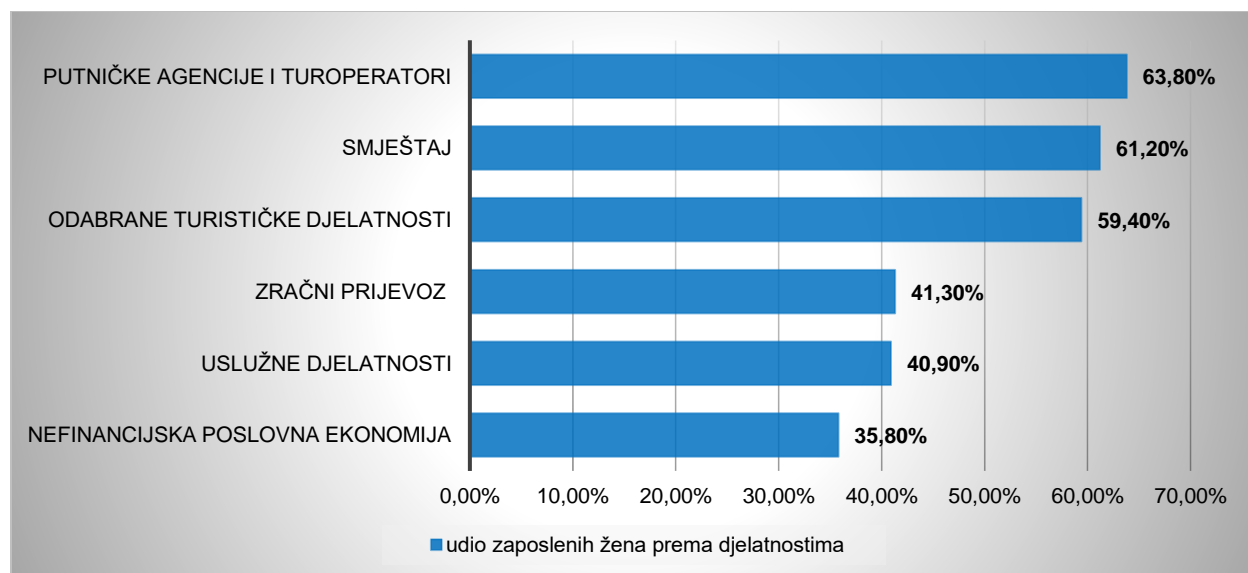
Izvor: UNWTO, „*Global Report on Women in Tourism*“, Second Edition, Madrid, UNWTO, 2019., str. 30., dostupno na: <https://doi.org/10.18111/9789284420384>, (26.08.2021.)

¹²⁰ loc. cit.

U tablici 7 prikazan je udio zaposlenih žena u ukupnoj zaposlenosti u djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane, prema UNWTO regijama. Tablica obuhvaća 157 zemalja gdje žene predstavljaju veliki dio turističke radne snage, 54%. Najveći udio žena, 74% od ukupnog broja zaposlenih u djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane radi u Africi, a najmanje zaposlenih žena u istim djelatnostima je na Bliskom Istoku, s udjelom od 11% u odnosu na muške kolege.

Podaci Europske unije prikazani u nastavku omogućuju detaljniju analizu karakteristika zaposlenosti žena u turizmu, povezano s komentarima u prošlom potpoglavlju.

Grafikon 2: Karakteristike zaposlenosti u turizmu, udio zaposlenih žena, EU-28, 2017. god., u %

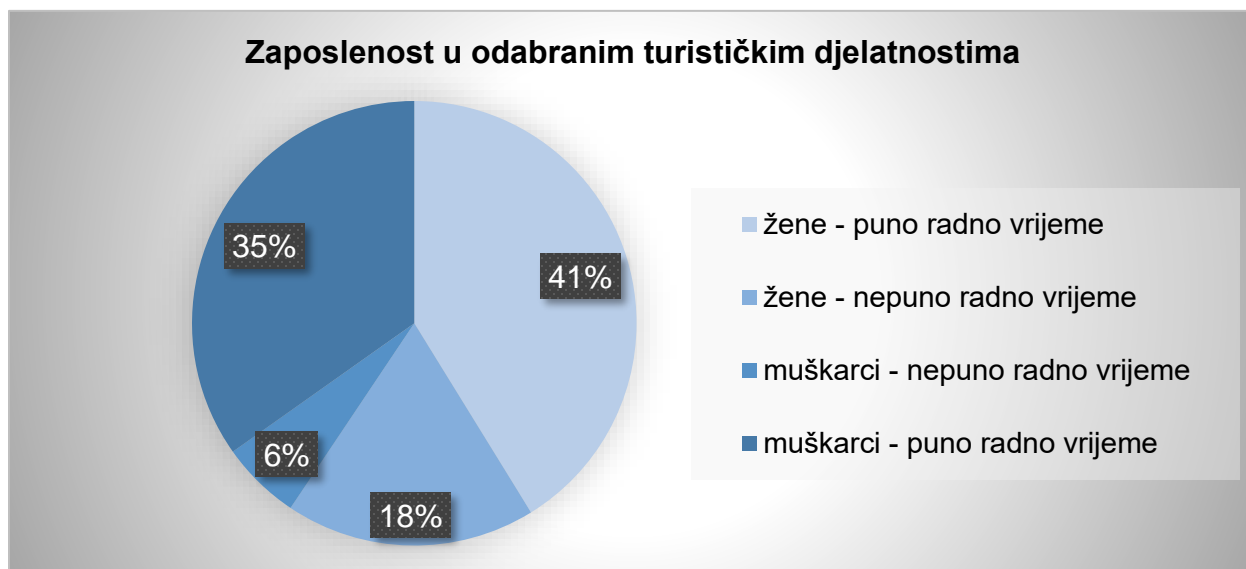

Izvor: izrada autora prema Eurostat, „*Characteristics of employment in tourism EU-28, 2017 (%)*“, 2019a., dostupno na: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Characteristics_of_employment_in_tourism,_EU-28,_2017_\(%25\).png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Characteristics_of_employment_in_tourism,_EU-28,_2017_(%25).png), (21.08.2021.)

U 2017. godini žene čine 59,4% svih zaposlenih u odabranim turističkim djelatnostima u Europskoj uniji. Najveći udio zaposlenih žena u odnosu na muškarce je u turističkim agencijama i turoperatorima, s 63,8%, a slijedi ih pružanje usluge smještaja, gdje je zaposleno 61,20% žena.

Žene koje rade s punim radnim vremenom predstavljaju najveći udio zaposlenih osoba u odabranim turističkim djelatnostima, s 41%, iako je značajan udio žena (veći od udjela muškaraca) koji rade s nepunim radnim vremenom, kao što se može uočiti na grafikonu 3.

Grafikon 3: Udio zaposlenih osoba u odabranim turističkim djelatnostima prema spolu i radnom vremenu, EU-28, 2017. god.

Izvor: izrada autora prema Eurostat, „Share of persons employed, by economic activity, by gender and full-time part-time“, 2019c., dostupno na: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Share_of_persons_employed,_by_economic_activity,_by_gender_and_full-time_part-time,_EU-28,_2017_\(%25\).png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Share_of_persons_employed,_by_economic_activity,_by_gender_and_full-time_part-time,_EU-28,_2017_(%25).png), (21.08.2021.)

Važno je istaknuti nejednakosti prema spolu te spomenuti kako radom žena u turizmu dominira neformalnost, povećana fluktuacija osoblja, dugo radno vrijeme, fleksibilni uvjeti rada te sezonske varijacije u zapošljavanju. Ranija istraživanja su pokazala da je u turizmu rad žena koncentriran na sezonske, honorarne i slabije plaćene aktivnosti, kao što su maloprodaja, rad u hotelijerstvu i čišćenje.¹²¹ Osim toga, žene trpe

¹²¹ UNWTO, „Global Report on Women in Tourism“, Second Edition, Madrid, UNWTO, 2019., str. 34-35., dostupno na: <https://doi.org/10.18111/9789284420384>, (26.08.2021.)

diskriminaciju u smislu pristupa obrazovanju i osposobljavanju, a u prosjeku su plaćene manje od muških kolega za usporedive vještine. Međutim, zapošljavanje u turizmu otvara mogućnost smanjenja razlika u plaćama. Razlika u plaćama između žena i muškaraca u turizmu prikazana je u sljedećoj tablici.

Tablica 8: Razlika u plaćama po spolu u turizmu, EU-28, 2014.-2018. god. (u %)

	zarada žena kao postotak zarade muškaraca		
EU-28	šira ekonomija	usluge pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane	razlika
Austrija	63,78	78,28	14,50
Belgija	79,85	83,02	3,17
Bugarska	79,89	81,67	1,79
Hrvatska	89,99	84,01	-5,98
Cipar	81,81	75,85	-5,97
Češka	79,28	91,22	11,94
Danska	81,23	93,47	12,24
Estonija	70,84	79,20	8,36
Finska	79,14	72,68	-6,46
Francuska	81,94	89,88	7,94
Njemačka	81,90	86,91	5,01
Grčka	86,84	87,47	0,64
Mađarska	81,48	77,50	-3,98
Irska	82,01	82,18	0,17
Italija	82,47	93,45	10,98
Latvija	81,67	88,54	3,87
Litva	84,95	84,80	0,15
Luksemburg			
Malta	85,27	87,29	2,02
Nizozemska			

Poljska	84,38	86,99	2,61
Portugal	84,14	107,25	23,12
Rumunjska	93,34	92,51	-0,84
Slovačka	77,86	87,72	9,86
Slovenija	94,11	91,98	-2,13
Španjolska	78,13	79,54	1,41
Švedska	85,12	94,13	9,01
UK	65,76	71,00	5,24
EU-28 prosjek	81,54	85,71	4,17

Izvor: izrada autora prema UNWTO, „*Global Report on Women in Tourism*“, Second Edition, Madrid, UNWTO, 2019., str. 39., dostupno na: <https://doi.org/10.18111/9789284420384>, (26.08.2021.)

U tablici 8 prikazana je razlika u plaćama koje dobivaju žene i muškarci u zemljama Europske unije. Razlika u plaćama izražena je u postocima koji su dobiveni izračunavanjem udjela ženske plaće u odnosu na plaću muškaraca, a usluge pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane koriste se kao supstitucijski pokazatelj za turizam.

U Sloveniji je najmanja razlika u plaćama u široj ekonomiji, gdje žene u prosjeku dobivaju 5,89% manju plaću od muškaraca, a jedina država koja bilježi veća primanja u korist žena je Portugal, gdje žene u turizmu primaju 7,25% veću plaću od muških kolega. Iz tablice se, nadalje, može uočiti da su žene koje su zaposlene u turizmu u prosjeku plaćene manje od muških kolega, dok je razlika u plaćama u široj ekonomiji još veća. To upućuje da pažljivo planiranje i upravljanje zapošljavanjem u turizmu ima potencijal smanjiti jaz u plaćama među spolovima.

Turizam, također, ženama pruža mogućnost napredovanja. Shodno tome, danas postoje mnoge žene koje su dospjele do vodećih pozicija u turizmu od direktorskih pozicija pa sve do ministrica turizma. U sljedećoj tablici prikazano je povećanje u broju ministarskih pozicija koje su zauzimale žene u razdoblju od deset godina.

Tablica 9: Ministarske pozicije u turizmu koje zauzimaju žene 2009. i 2019. god. (u %)

Regija	Ministarske pozicije u turizmu koje zauzimaju žene (2009.)	Regija	Ministarske pozicije u turizmu koje zauzimaju žene (2019.)
Afrika	36	Afrika	16
Latinska Amerika	25	Amerika	33
Azija	15	Azija i Pacifik	10
Karibi	6	Europa	29
Oceanija	0	Bliski Istok	21
Prosjek	20,7	Prosjek	23

Izvor: izrada autora prema UNWTO, „*Global Report on Women in Tourism*“, Second Edition, Madrid, UNWTO, 2019., str. 65., dostupno na: <https://doi.org/10.18111/9789284420384>, (26.08.2021.)

U tablici 9 prikazane su ministarske pozicije u turizmu koje zauzimaju žene u 2009. godini i u 2019. godini. U 2009. godini su žene na ministarskim pozicijama u turizmu zauzimale udio od 20,7%. Afrika je imala najveći udio jer su trećinu ministara turizma činile žene, dok je Latinska Amerika imala najniži udio ženskih ministrica turizma kojih je bilo samo 6%. U 2019. godini može se uočiti blagi porast od 2,3% u broju ministarskih pozicija u turizmu koje zauzimaju žene. Najveći udio ženskih ministrica turizma ostvaruje Amerika s 33%, a slijedi ju Europa s 29%. S druge strane, najmanji udio ministarskih pozicija koje zauzimaju žene u 2019. godini je u Aziji, gdje je svaka 10. ministrica turizma žena. Također, treba istaknuti da je broj žena na ministarskim pozicijama u turizmu je veći u odnosu na ostala područja.

Ipak, u cijelom svijetu sudjelovanje žena u vodstvu i donošenju odluka iznimno je ograničeno. Žene su nedovoljno zastupljene kao lideri u svim sferama, od politike, državnih službi do privatnog sektora. Turizam i dalje nije iznimka od globalnog trenda ograničenog sudjelovanja žena u donošenju odluka. Iako žene zauzimaju više od

polovice globalne radne snage u turizmu, u ulozi donositelja odluka u sektoru nalazi se manje od jedne četvrtine žena.¹²² Nedovoljna zastupljenost žena povezana je s rodnom diskriminacijom i stereotipima, nedostatkom vještina na menadžerskim razinama te odsutnošću žena u tehničkim područjima.

- „Dodjeljivanje vodećih pozicija ženama ponekad se negativno doživljava od strane javnosti. Percepcija je uvijek: Zašto je ova osoba dovela ženu na vodeću poziciju kada postoje muškarci koji mogu obavljati taj posao?“ – Buhoma Mukono Community Development Association (BMCD) ¹²³

Postoje mnoge žene koje razbijaju ovaj stereotip i nalaze se na vodećim pozicijama u turizmu. U nastavku rada navedeno je i kratko opisano nekoliko uspješnih žena koje su vođe u turizmu, a svojim primjerom dokazuju da žene itekako dobro mogu obavljati taj posao.

Lindsay Nelson – glavna direktorica TripAdvisora

Slika 8: Lindsay Nelson

Izvor: Boston.citybizlist, „TripAdvisor Appoints Lindsay Nelson as President of the Company's Core Experience Business Unit“, 2018., dostupno na:

¹²² ibidem., str. 67.

¹²³ loc. cit.

<https://boston.citybizlist.com/article/509137/tripadvisor-appoints-lindsay-nelson-as-president-of-the-companys-core-experience-business-unit>, (23.08.2021.)

Lindsay Nelson je glavna direktorica Tripadvisor-a. To je turistički internetski portal koji nudi mnoštvo savjeta za ljude koji planiraju odmor i tako im omogućava da iskoriste puni potencijal svakog putovanja. S preko 661 milijuna recenzija koje obuhvaćaju približno 7,7 milijuna smještajnih objekata, avioprijevoznika i ugostiteljskih objekata, Tripadvisor pruža putnicima znanja koja im pomažu prilikom donošenja odluka gdje odsjesti, kako letjeti, što posjetiti i gdje jesti. Tripadvisor, također, uspoređuje cijene s više od 200 web stranica za rezervaciju smještaja kako bi putnici mogli pronaći najnižu cijenu u hotelu koji im odgovara. Web stranice s markom Tripadvisor dostupne su na 49 tržišta i dio su najveće svjetske turističke zajednice od 456 milijuna mjesečnih posjetitelja koji žele izvući maksimum iz svog putovanja.¹²⁴ Lindsay Nelson postaje direktorica Tripadvisor-a u 2018. godini, a odgovorna je za poticanje izvrsnosti u cjelokupnom potrošačkom iskustvu i marki Tripadvisor-a. Lindsay i njezin tim nadziru cjelokupno iskustvo putnika (dizajn, upravljanje proizvodima), marketing i potražnju (robna marka, izvedba, marketing proizvoda), članstvo i lojalnost, e-trgovinu (iskustva, iznajmljivanje za odmor) i razne povezane djelatnosti. Osim toga, Lindsay i tim usredotočeni su na rast i inovacije na cijeloj platformi. Zbog uspješnog poslovanja Lindsay je dobila mnoga priznanja i nagrade, a nerijetko se spominje na predavanjima o ženama vođama kako bi se njenim primjerom osnažilo druge žene.¹²⁵

¹²⁴ Boston.citybizlist.com, „*TripAdvisor Appoints Lindsay Nelson as President of the Company's Core Experience Business Unit*“, 2018., <https://boston.citybizlist.com/article/509137/tripadvisor-appoints-lindsay-nelson-as-president-of-the-companys-core-experience-business-unit>, (23.08.2021.)

¹²⁵ LinkedIn, „*Lindsay Nelson*“, 2021., <https://www.linkedin.com/in/lindsayn>, (23.08.2021.)

Gloria Guevara Manzo – direktorica Svjetskog vijeća za putovanja i turizam (WTTC)

Slika 9: Gloria Guevara Manzo

Izvor: ALNnews, „WTTC: *“La tecnología biométrica es el futuro de los viajes”*, 2019., dostupno na: <https://aerolatinnews.com/salon-vip/wttc-la-tecnologia-biometrica-es-el-futuro-de-los-viajes/>, (24.08.2021.)

Gloria Guevara Manzo u putničkoj je industriji još od 1995. godine, a prekretnicu je doživjela 2010. godine kada je imenovana tajnicom Meksika za turizam. Meksiko se nalazi u prvih deset zemalja po broju međunarodnih dolazaka, no u vremenu kada je Gloria preuzela dužnost, domaći i međunarodni turizam u Meksiku je nakon globalne krize uzrokovane izbijanjem gripe H1N1 (svinjska gripa) doživio razorni pad. Pod njenim vodstvom i inicijativama, uključujući fokus na kulturu Maja, uspješno je oporavljen turizam u Meksiku, gdje su se počeli nizati novi turistički rekordi. Godine 2017. Gloria se pridružila Svjetskom vijeću za putovanja i turizam (WTTC) kao prva žena voditeljica koja predstavlja privatni sektor turizma i putovanja na globalnoj razini.¹²⁶

¹²⁶ Gatlin, E. et al, „50 most important women in travel“, WONDERLUST, 2021., dostupno na: <https://wonderlusttravel.com/50-most-important-women-in-travel>, (24.08.2021.)

María Reyes Maroto Ilera – španjolska ministrica industrije, trgovine i turizma

Slika 10: María Reyes Maroto Ilera

Izvor: Huffpost, „*Las 13 cosas que no sabías de Reyes Maroto*“, 2020., dostupno na: https://www.huffingtonpost.es/entry/las-cosas-que-no-sabias-de-reyes-maroto_es_5e183530c5b6da971d13bd33, (25.08.2021.)

María Reyes Maroto Ilera je ekonomistica, sveučilišna profesorica i španjolska političarka. María je u mladim danima pokazivala izniman interes za ekonomiju te se iz poljoprivrednog područja preselila u grad Madrid, gdje je po završetku poslijediplomskog studija postala sveučilišna profesorica i političarka. U 2018. godini postala je nova španjolska ministrica industrije, trgovine i turizma. Pod njenim vodstvom Španjolska ostvaruje velike dobitke od turizma, s brojem posjetitelja koji prelazi 90 milijuna godišnje.¹²⁷

Navedene žene samo su neke od mnogobrojnih uspješnih žena u turizmu, a primjeri su koji mogu poslužiti kao uzor ženama diljem svijeta. Dokaz su da strategije ravnopravnosti spolova i primjena rodno osjetljivih turističkih politika čine pomake u osnaživanju žena. Svojim uspjehom mogu motivirati druge žene da vjeruju u sebe i da uloženi trudom i upornošću mogu napredovati i do vodećih pozicija ne samo u turizmu već i u drugim područjima.

¹²⁷ loc. cit.

5. ZAKLJUČAK

U ovom radu obrađena je važnost održivog razvoja te povezanost održivog razvoja i turizma. Na samom početku rada održivi razvoj je definiran kao razvoj koji brine o učinkovitom iskorištavanju resursa vodeći pritom računa o budućim generacijama. To se postiže uspostavljanjem ravnoteže između tri stupa održivosti, a oni su društvena odgovornost, zaštita okoliša i ekonomska održivost. Kako bi se uspostavila ravnoteža između navedenih stupova Ujedinjeni narodi su usvojili program globalnog razvoja pod nazivom Agenda 2030. Agenda 2030 predstavlja ključnu globalnu platformu za rješavanje brojnih izazova današnjice, odnosno definira čak 17 ciljeva održivog razvoja, koji se žele ostvariti do kraja 2030. godine.

S obzirom na to da je turizam važan izvor prihoda, s višestrukim socio-ekonomskim utjecajima i s utjecajem na okoliš, posebno je važno primjenjivati koncept održivog razvoja. Osim toga, turizam ima potencijal izravno (npr. kroz ciljeve SDG 8, SDG 12 i SDG 14) ili neizravno pridonijeti svim ciljevima održivog razvoja.

Važnost praćenja realizacije ciljeva održivog razvoja kroz turizam, prepoznale su zemlje diljem svijeta. Praćenje konkretnim indikatorima omogućuje konstantan i dosljedan nadzor te pomaže da se razjasne, preciziraju ciljevi i prati provedba, što je važno za definiranje smjernica ekonomske i ostalih politika.

Doprinos turizma u postizanju ciljeva održivog razvoja u radu je detaljnije analiziran na primjeru dva odabrana cilja, odnosno osmog i petog cilja održivog razvoja. Osmi cilj održivog razvoja odnosi se na postizanje dostojanstvenog rada i gospodarskog rasta. Glavni indikatori koji upućuju na doprinos turizma u postizanju osmog cilja su udio turizma u BDP-u te sposobnost turizma za zapošljavanje. Prema statističkim podacima i primjerima prikazanim u radu može se zaključiti kako turizam značajno utječe na gospodarski rast i zapošljavanje.

Peti cilj održivog razvoja odnosi se na postizanje ravnopravnosti spolova. Turizam pruža širok raspon mogućnosti za žene diljem svijeta. Prilikom analize statističkih pokazatelja, ustanovljeno je da žene predstavljaju veliki udio radne snage u turizmu, što je značajno

istaknuti također i kao razliku u odnosu na zapošljavanje žena u široj ekonomiji. Žene su nerijetko plaćene manje od muških kolega. U zemljama Europske unije žene zaposlene u turizmu dobivaju manju plaću od muškaraca, ali je razlika u plaćama u široj ekonomiji veća. Ovaj podatak ukazuje na potencijal turizma da smanji jaz u plaćama među spolovima. Osim toga, turizam je prepoznat kao sredstvo koje pruža ženama mogućnost napredovanja. Zanimljivo je da turizam zapošljava više žena nego muškaraca, ali se na vodećim pozicijama nalazi manje od jedne četvrtine žena. Ipak, statistike upućuju na blagi porast u broju žena na vodećim pozicijama u turizmu. Važnost ravnopravnosti spolova prepoznata je u okvirima turističkih politika, inicijativa i nacionalnih razvojnih planova, koji čine pomake u osnaživanju žena. Jasno je da se mora učiniti više kako bi se zatvorio jaz među spolovima. Potrebno je i dalje raditi na održivom razvoju turizma koji će u konačnici osigurati jednake plaće muškarcima i ženama, podići kvalitetu zapošljavanja i okončati svaku diskriminaciju.

Temeljem analize odabranih indikatora održivog razvoja (turizma) i primjera koji su prikazani u radu može se zaključiti da je do sada ostvaren značajan doprinos turizma realizaciji ciljeva održivog razvoja. Do kraja 2030. godine od turizma se očekuje da će nastaviti pogodovati realizaciji svih sedamnaest ciljeva kako bi se obuhvatili globalni izazovi s kojima se svakodnevno suočavamo.

LITERATURA

KNJIGE

1. Črnjar, M. i K. Črnjar, „Menadžment održivoga razvoja“, Rijeka, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu u Opatiji Sveučilišta u Rijeci, Glosa, 2009.
2. Fayos-Solà, E. i C. Cooper, „*The future of tourism – Innovation and sustainability*“, Madrid, Springer International Publishing, 2019.
3. Müller, H., „*Turizam i ekologija*“, Zagreb, Masmedia, 2004.
4. Stojanović, V., „*Turizam i održivi razvoj*“, Novi Sad, Prirodno-matematički fakultet: Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo, 2011.

POGLAVLJA U KNJIGAMA

1. Klarić, Z., „Širenje korona virusa u svijetu i hrvatski turizam“ u: Čorak, S. i M. Gjurašić (ur.), „*COVID-19: Prijetnja i prilika za HR turizam*“, Zagreb, Institut za turizam, 2021., str. 30-36., dostupno na: http://www.iztqg.hr/files/file/RADOVI/KNJIGE/2021_e-knjiga_COVID-19_-_prijetnja-i-prilika-za-HR-turizam.pdf, (13.08.2021.)
2. Kranjčević, J., „Turizam i zdravstvena sigurnost“ u: Čorak, S. i M. Gjurašić (ur.), „*COVID-19: Prijetnja i prilika za HR turizam*“, Zagreb, Institut za turizam, 2021., str. 24-29., dostupno na: http://www.iztqg.hr/files/file/RADOVI/KNJIGE/2021_e-knjiga_COVID-19_-_prijetnja-i-prilika-za-HR-turizam.pdf, (13.08.2021.)
3. Smolčić Jurdana, D., „Načela održivog razvoja turizma“ u: Vujić, V. i B. Blažević (ur.), „*Održivi razvoj turizma*“, Rijeka, Fakultet za turistički i hotelski menadžment, 2005., str. 15-27.

ČLANCI U ČASOPISIMA

1. Dragičević, M., „*Održivi razvoj - koncepcija gospodarskog razvoja Hrvatske*“, *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, vol. 6, no. 2-3 (28-29), 1997., str. 373-381., dostupno na:

https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=50344,
(14.08.2021.)

2. Kružić, N., „Turizam i okoliš“, *Tourism and hospitality management*, vol. 10, no. 2, 2004., str. 97-100., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/181767>, (14.08.2021.)
3. Mrđa, A. et al., „Značaj koncepta turističke nosivosti za prostorno planiranje. Dosadašnja istraživanja, razvoj koncepta i metodološki pristupi“, *Prostor*, vol. 2, no. 48, 2014., str. 212-227., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/131368>, (06.09.2021.)
4. Vojnović, N., „Problematika implementacije temeljnih indikatora održivog turizma u hrvatskim općinama i gradovima“, *Ekonomska misao i praksa*, vol. 23, no. 1, 2014., str. 171-190., dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=182462, (30.06.2021.)

INTERNET IZVORI (različite vrste publikacija)

1. ALNnews, „WTTC: *“La tecnología biométrica es el futuro de los viajes”*, 2019., dostupno na: <https://aerolatinnews.com/salon-vip/wttc-la-tecnologia-biometrica-es-el-futuro-de-los-viajes/>, (24.08.2021.)
2. Babić, J., „*Osigurati pristup pouzdanoj, održivoj i suvremenoj energiji po pristupačnim cijenama za sve*“, LORA, 2020a., dostupno na: <http://lora.bioteka.hr/cilj-7-osigurati-pristup-pouzdanjoj-odrzivoj-i-suvremenoj-energiji-po-pristupacnim-cijenama-za-sve/>, (03.07.2021.)
3. Babić, J., „*Poduzeti hitne akcije u borbi protiv klimatskih promjena i njihovih posljedica*“, LORA, 2020b., dostupno na: <http://lora.bioteka.hr/cilj-13-poduzeti-hitne-akcije-u-borbi-protiv-klimatskih-promjena-i-njihovih-posljedica/>, (04.07.2021.)
4. Boston.citybizlist, „*TripAdvisor Appoints Lindsay Nelson as President of the Company's Core Experience Business Unit*“, 2018., dostupno na: <https://boston.citybizlist.com/article/509137/tripadvisor-appoints-lindsay-nelson-as-president-of-the-companys-core-experience-business-unit>, (23.08.2021.)

5. Čorak, S. i Ž. Trezner, „*Destinacijske menadžment kompanije - priručnik za uspješno poslovanje i marketing u turizmu posebnih interesa*“, HTZ, 2014., dostupno na: <https://www.htz.hr/sites/default/files/2017-03/DMK-Prirucnik.pdf>, (05.09.2021.)
6. Difference.hr, „*Razlika između ekoturizma i održivog turizma*“, 2021., dostupno na: <https://hr.differencevs.com/6853399-difference-between-ecotourism-and-sustainable-tourism>, (29.06.2021.)
7. Dobrota, A., „*Ekološki turizam u Hrvatskoj: 7 zelenih koraka prema eco-friendly smještaju*“, Cimerfraj.hr, 2018., dostupno na: <https://www.cimerfraj.hr/ideje/eko-turizam-hrvatska>, (05.09.2021.)
8. Dorogi, T., „*Učiniti gradove i naselja uključivim, sigurnim, prilagodljivim i održivim*“, LORA, 2020., dostupno na: <http://lora.bioteka.hr/cilj-11-uciniti-gradove-i-naselja-ukljucivim-sigurnim-prilagodljivim-i-odrzivim/>, (03.07.2021.)
9. Equity for Children, „*Equity and the Next Steps Towards the Millennium Development Goals*“, 2021., dostupno na: <http://equityforchildren.org/2012/12/equity-and-the-next-steps-towards-the-millennium-development-goals/>, (06.07.2021.)
10. Europska komisija, „*UN-ovi ciljevi održivog razvoja*“, 2021., dostupno na: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/farming/international-cooperation/international-organisations/un-sustainable-development-goals_hr, (05.07.2021.)
11. Eurostat, „*Statistički podaci u području turizma*“, 2016., dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tourism_statistics/hr&oldid=291259, (16.09.2021.)
12. Eurostat, „*Tourism industries – employment*“, 2018., dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tourism_industries_-_employment&fbclid=IwAR0Ak0orNCeiOENVEñjWF28Nk3SJhYxtrf12tpV4uLkS85hAVJt1TctBovo, (08.09.2021.)
13. Eurostat, „*Characteristics of employment in tourism, EU-28, 2017 (%)*“, 2019a., dostupno na: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics->

- [explained/index.php?title=File:Characteristics of employment in tourism, EU-28, 2017 \(%25\).png](#), (21.08.2021.)
14. Eurostat, „*Number of persons employed, by economic activity, 2016.*“, 2019b., dostupno na: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Number of persons employed, by economic activity, 2016.png>, (09.09.2021.)
 15. Eurostat, „*Share of persons employed, by economic activity, by gender and full-time part-time*“, 2019c., dostupno na: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Share of persons employed, by economic activity, by gender and full-time part-time, EU-28, 2017 \(%25\).png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Share of persons employed, by economic activity, by gender and full-time part-time, EU-28, 2017 (%25).png), (21.08.2021.)
 16. Eurostat, „*Travel receipts and expenditure in balance of payments, 2010–2019.png*“, 2021., dostupno na: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Travel receipts and expenditure in balance of payments, 2010%E2%80%932019.png>, (17.09.2021.)
 17. Gatlin, E. et al, „*50 most important women in travel*“, WONDERLUST, 2021., dostupno na: <https://wonderlusttravel.com/50-most-important-women-in-travel>, (24.08.2021.)
 18. Grgić, I., „*Turizam kao djelatnost*“, 2013., dostupno na: <https://vguk.hr/multimedia/416bcc7a2f066bf781ed17adc15dca9f25736608c1c23dfb1fab488fcc6a78a18949f3391551171498.pdf>, (09.09.2021.)
 19. Hrturizam.hr, „*UNWTO izbacila platformu za postizanje održivog razvoja kroz turizam*“, 2018., dostupno na: <https://hrturizam.hr/unwto-izbacila-platformu-za-postizanje-odrzivog-razvoja-kroz-turizam/>, (01.07.2021.)
 20. Hrvatska enciklopedija, „*Turizam*“, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021a., dostupno na: <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=62763>, (16.09.2021.)
 21. Hrvatska enciklopedija, „*Zaštita prirode*“, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021b., dostupno na: <https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=66939>, (05.09.2021.)
 22. Hrvatski sabor, „*Strategija održivog razvitka Republike Hrvatske*“, NN 30/2009, dostupno na: <https://narodne->

- novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2009_03_30_658.html?fbclid=IwAR0MoZILb-WqXLsY6FYDBn2ICZ7tD4OSw0BjmJALr2ESEBK9_Bxle2pEQTE, (02.02.2021.)
23. Huffpost, „Las 13 cosas que no sabías de Reyes Maroto“, 2020., dostupno na: https://www.huffingtonpost.es/entry/las-cosas-que-no-sabias-de-reyes-maroto_es_5e183530c5b6da971d13bd33, (25.08.2021.)
24. Hulevskaya, N., „Economic, social and political aspects of sustainable tourism“, 2007., dostupno na: <https://core.ac.uk/download/pdf/14040017.pdf>, (28.06.2021.)
25. HUP, „Ciljevi održivog razvoja do 2030“, 2021., dostupno na: <https://www.hup.hr/ciljevi-odrzivog-razvoja-2030.aspx>, (05.05.2021.)
26. IDOP, „17 globalnih ciljeva za održivi razvoj koji će do 2030. promijeniti sliku svijeta“, 2021., dostupno na: <http://idop.hr/hr/dop-trendovi/ciljevi-odrzivog-razvoja/opcenito-o-globalnim-ciljevima-odrzivog-razvoja/17-globalnih-ciljeva-za-odrzivi-razvoj-koji-ce-do-2030-promijeniti-sliku-svijeta/>, (17.09.2021.)
27. Knoema, „Contribution of travel and tourism to GDP as a share of GDP (%)\“, 2020., dostupno na: <https://knoema.com/atlas/topics/Tourism/Travel-and-Tourism-Total-Contribution-to-GDP/Contribution-of-travel-and-tourism-to-GDP-percent-of-GDP>, (07.09.2021.)
28. Latin, J., Parabić, M. i M. Paulišić (ur.), „Priručnik participativnog turizma koji povezuje zajednicu i kulturu storytellingom“, Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, 2016., dostupno na: https://mint.gov.hr/UserDocsImages/AAA_2020_ABC/c_dokumenti/200128_prirucnik_PT_hrv.pdf, (06.09.2021.)
29. LinkedIn, „Lindsay Nelson“, 2021., dostupno na: <https://www.linkedin.com/in/lindsayn>, (23.08.2021.)
30. LORA – laboratorij održivog razvoja, „Što je održivi razvoj?“, 2019., dostupno na: <https://lora.bioteka.hr/sto-je-odrzivi-razvoj/>, (27.06.2021.)
31. Mehmedović, A., „Učvrstiti globalno partnerstvo za održivi razvoj“, LORA, 2021., dostupno na: <http://lora.bioteka.hr/cilj-17-ucvrstiti-globalno-partnerstvo-za-odrzivi-razvoj/>, (05.07.2021.)
32. Mikulić, I., „U turizmu radi svaka deseta osoba, to je čak 12 tisuća više nego prošle godine“, Glas Slavonije, 2019., dostupno na: <http://www.glas->

- slavonije.hr/397487/1/U-turizmu-radi-svaka-deseta-zaposlena-osoba-to-je-cak-12-tisuca-vise-nego-prosle-godine, (22.06.2021.)
33. Novina, P., „*Osigurati pristup pitkoj vodi za sve, održivo upravljati vodama te osigurati higijenske uvjete za sve*“, LORA, 2020., dostupno na: <http://lora.bioteka.hr/cilj-6-osigurati-pristup-pitkoj-vodi-za-sve-odrzivo-upravljati-vodama-te-osigurati-higijenske-uvjete-za-sve/>, (04.07.2021.)
34. Novina, P., „*Promovirati miroljubiva, inkluzivna i pravedna društva*“, LORA, 2021., dostupno na: <http://lora.bioteka.hr/cilj-16-mir-pravda-i-snazne-institucije/>, (04.07.2021.)
35. Održivi turizam Hrvatska, „*Održivi turizam*“, 2021., dostupno na: <http://www.odrzivi.turizam.hr/default.aspx?id=97>, (16.01.2021.)
36. OECD, „*The multilevel governance of the Sustainable Development Goals*“, OECDiLibrary, A Territorial Approach to the Sustainable Development Goals: Synthesis report, OECD Urban Policy Reviews, OECD Publishing, Paris, 2020., dostupno na: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/b453ded2-en/index.html?itemId=/content/component/b453ded2-en>, (18.01.2021.)
37. Pavić-Rogošić, L., „*Novi izazov - Globalni ciljevi održivog razvoja do 2030.*“, ODRAZ, 2020., dostupno na: https://www.odraz.hr/wp-content/uploads/2021/03/GCOR_RazmislijajmoOdrzivo_Ozujak2020.pdf, (04.07.2021.)
38. PNGWING, „*Economy png images*“, 2021., dostupno na: <https://www.pngwing.com/en/search?q=economy>, (16.01.2021.)
39. RH – Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja, „*Procjena utjecaja zahvata na okoliš (PUO)*“, 2014., dostupno na: <https://mingor.gov.hr/puo-spuo-4012/puo-4014/procjena-utjecaja-zahvata-na-okolis-puo-4021/4021>, (06.09.2021.)
40. RH – Ministarstvo vanjskih i europskih poslova, „*Održivi razvoj*“, 2021a., dostupno na: <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/globalne-teme/odrzivi-razvoj/>, (25. 06.2021.)
41. RH – Ministarstvo vanjskih i europskih poslova, „*UN - Milenijski ciljevi razvoja*“, 2021b., dostupno na: [http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi-staro-ijvhj/ujedinjeni-narodi-\(un\)/13/](http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi-staro-ijvhj/ujedinjeni-narodi-(un)/13/), (05.07.2021.)

42. Ružić, M., „*Ciljevi održivog razvoja*“, Info centar mogućnosti, 2020., dostupno na: <https://icm-mogucnosti.info/ciljevi-odrzivog-razvoja/>, (06.07.2021.)
43. Srinivas, H., „*Defining Sustainable Tourism*“, 2021., dostupno na: <https://www.gdrc.org/uem/eco-tour/sustour-define.html>, (28.06.2021.)
44. Thpanorama, „*Značajke ekonomskih održivosti, ciljevi, strategije*“, 2021., dostupno na: <https://hr.thpanorama.com/articles/economia/sustentabilidad-economica-caractersticas-objetivos-estrategias.html>, (05.09.2021.)
45. Udruga Bioteka, „*Promovirati ekonomski i održivi ekonomski rast, zaposlenost i dostojanstven rad za sve*“, LORA, 2021a., dostupno na: <https://lora.bioteka.hr/cilj-8-dostojanstven-rad-i-gospodarski-rast/>, (07.09.2021.)
46. Udruga Bioteka, „*Zaštiti i održivo koristiti oceane, mora i morske resurse*“, LORA, 2021b., dostupno na: <http://lora.bioteka.hr/cilj-14-zastititi-i-odrzivo-koristiti-oceane-mora-i-morske-resurse/>, (04.07.2021.)
47. United Nations, „*The 2030 Agenda and the Sustainable Development Goals: An opportunity for Latin America and the Caribbean*“ (LC/G.2681-P/Rev.3), Santiago, 2018., dostupno na: https://repositorio.cepal.org/bitstream/handle/11362/40156/S1801140_en.pdf, (03.07.2021.)
48. UNWTO, „*Join us on the 2030 Journey*“, dostupno na: <https://www.unwto.org/tourism4sdgs>, (18.01.2021.)
49. UNWTO, „*Tourism in the 2030 Agenda*“, dostupno na: <https://www.unwto.org/tourism-in-2030-agenda?fbclid=IwAR1HI0a4bz8FrJMxk2lxXfZxJ1EpGUcYB-Pdh4anP-JQqCQNp2edC3weJRw>, (01.07.2021.)
50. UNWTO, „*Tourism for SDGs*“, dostupno na: <https://tourism4sdgs.org/>, (07.07.2021.)
51. UNWTO, „*Tourism for SDGs - Tourism and sustainable development goals*“, dostupno na: <https://tourism4sdgs.org/tourism-for-sdgs/tourism-and-sdgs/>, (03.07.2021.)
52. UNWTO, „*Tourism for SDGs - Traveltomorrow - Tourism and Covid-19*“, dostupno na: <https://tourism4sdgs.org/covid19-recovery/>, (14.08.2021.)

53. UNWTO, „*Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations: A Guidebook*“, Madrid, 2004., dostupno na: <http://www.adriaticgreenet.org/icareforeurope/wp-content/uploads/2013/11/Indicators-of-Sustainable-Development-for-Tourism-Destinations-A-Guide-Book-by-UNWTO.pdf>, (14.08.2021.)
54. UNWTO, „*Statistical Framework for Measuring the Sustainability of Tourism*“, Consultation Draft, 2018., dostupno na: https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2020-09/wge_mst_2nd_item_2.1_doc_0.pdf, (18.08.2021.)
55. UNWTO, „*Global Report on Women in Tourism*“, Second Edition, Madrid, UNWTO, 2019., dostupno na: <https://doi.org/10.18111/9789284420384>, (26.08.2021.)
56. UNWTO, „*Measuring the Sustainability of Tourism*“, 2020., dostupno na: <https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2020-06/MST-Brochure.pdf>, (18.08.2021.)
57. UNWTO and United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women, „*Global Report on Women in Tourism 2010*“, 2011., dostupno na: <https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/9789284413737>, (20.08.2021.)
58. Ured za ravnopravnost spolova, „*Milenijska deklaracija opće skupštine UN-a*“, 2021., dostupno na: <https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/preuzimanje/dokumenti/un/Milenijska%20deklaracija.pdf>, (05.07.2021.)
59. WTTC, „*Economic Impact Reports*“, 2021., dostupno na: <https://wttc.org/Research/Economic-Impact>, (20.08.2021.)
60. Zavod za javno zdravstvo Dubrovačko-neretvanske županije, „*Novi korona virus i bolest koju uzrokuje COVID-19*“, 2021., dostupno na: <https://www.zzjzdnz.hr/hr/zdravlje/prevencija-zaraznih-bolesti/1369>, (13.08.2021.)

POPIS TABLICA

Tablica 1: Sredstva koja se koriste za postizanje ciljeva održivog turizma.....	22
Tablica 2: Idealni i osnovni indikatori održivog razvoja turizma prema UNWTO-u.....	31
Tablica 3: Ciljevi održivog razvoja i podciljevi direktno povezani s turizmom.....	39
Tablica 4: Udio turizma u BDP-u, EU-28, od 2015. do 2019. god.	59
Tablica 5: Prihodi i rashodi od turizma u bilanci plaćanja, EU-28, 2019. god.	61
Tablica 6: Zaposlenost prema odabranim turističkim djelatnostima i ranjivim skupinama, EU-28, 2017. god. (u %).	64
Tablica 7: Udio zaposlenih žena u djelatnosti usluge pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane, 2009.-2018. god.....	66
Tablica 8: Razlika u plaćama po spolu u turizmu, EU-28, 2014.-2018. god. (u %).....	69
Tablica 9: Ministarske pozicije u turizmu koje zauzimaju žene 2009. i 2019. god. (u %).	71

POPIS SHEMA

Shema 1: Položaj ekoturizma u prikazu odnosa održivog turizma prema selektivnim turističkim oblicima.....	17
---	----

POPIS SLIKA

Slika 1: Milenijski ciljevi održivog razvoja.....	6
Slika 2: Ciljevi održivog razvoja (Sustainable Development Goals – SDG-s).....	8
Slika 3: Tri stupa održivog razvoja.....	10
Slika 4: Touris4SDGs – Uči , Dijeli, Djeluj.....	37
Slika 5: Tourism4SDGs – COVID-19 oporavak.....	37

Slika 6: Globalni ciljevi održivog razvoja do 2030. godine	40
Slika 7: Statistički okvir za mjerenje održivog turizma – povezivanje podataka i odluka.....	56
Slika 8: Lindsay Nelson	72
Slika 9: Gloria Guevara Manzo	74
Slika 10: María Reyes Maroto Ilera	75

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1: Udio zaposlenih u turizmu (EU-28), 2016. god. (u %)	63
Grafikon 2: Karakteristike zaposlenosti u turizmu, udio zaposlenih žena, EU-28, 2017. god., u %.....	67
Grafikon 3: Udio zaposlenih osoba u odabranim turističkim djelatnostima prema spolu i radnom vremenu, EU-28, 2017. god.	68

SAŽETAK

Tema ovog rada je ostvarivanje globalnih ciljeva održivog razvoja do 2030. godine i doprinos turizma realizaciji navedenih ciljeva. Postoji 17 ciljeva održivog razvoja, a svaki od njih je ključan za rješavanje najvažnijih izazova današnjice. Cilj ovog rada je istražiti i prikazati važnost turizma u postizanju ciljeva održivog razvoja, s detaljnijom obradom odabranih ciljeva. Rad, osim uvoda i zaključka, sadrži tri veće cjeline. U prvoj cjelini prikazan je povijesni razvoj održivosti te je definiran pojam održivog razvoja. U drugoj cjelini definiran je održivi razvoj turizma, opisana su sredstva za postizanje održivog razvoja turizma. Osim toga, objašnjeni su indikatori održivog razvoja turizma koji predstavljaju ključan element za praćenje napretka. U trećoj cjelini, analizira se realizacija ciljeva održivog razvoja. Pojašnjen je doprinos turizma u ostvarivanju spomenutih ciljeva, s obzirom na to da turizam ima potencijalno veliku ulogu. Jasno je da turizam ima značajan utjecaj u postizanju ciljeva kao što su ekonomski rast, poticanje odgovorne potrošnje i proizvodnje te osnaživanje ideje o provedbi i obnovi globalnog partnerstva za održivi razvoj. Ipak, mnoge zemlje su dokazale da je turizam ključan i za postizanje mnogih drugih ciljeva. U radu je prikazana detaljnija analiza odabranih statističkih pokazatelja na primjeru ciljeva SDG 8 (dostojanstven rad i ekonomski rast) i SDG 5 (ravnopravnost spolova). Potvrđena je važnost odgovarajućeg praćenja realizacije ciljeva održivog razvoja (turizma). Temeljem analize doprinosa, može se potvrditi kako turizam značajno utječe na gospodarski rast i zapošljavanje. Osim toga, statistike dokazuju da turizam doprinosi postizanju ravnopravnosti spolova. Do 2030. može se očekivati daljnji napredak prema ciljevima Agende 2030, rješavanju globalnih izazova s kojima se svakodnevno suočavamo također putem održivog razvoja turizma.

Ključne riječi: *održivi razvoj, turizam, ciljevi održivog razvoja, Agenda 2030, indikatori, sociokulturna održivost, ekonomska održivost*

SUMMARY

The topic of this paper is the realisation of the sustainable development goals by 2030 and the contribution of tourism to the mentioned goals. There are 17 sustainable development goals and each of them is key to solving the most important challenges of today. The aim of this paper is to investigate and present the importance of tourism in achieving the goals of the sustainable development with emphasis on the analysis of the chosen goals. This paper, in addition to the introduction and conclusion, contains three parts. The first part presents the historical development of sustainability and defines the concept of sustainable development. The second part defines sustainable tourism development and describes different approaches to achieve sustainable tourism development. In addition, indicators of sustainable tourism are described as they are an important tool for monitoring progress. The third part analyses the realisation of the sustainable development goals. The contribution of tourism in achieving the mentioned goals is explained, considering that tourism has a great potential in this. It is clear that tourism has a significant impact in achieving goals such as economic growth, encouragement of the responsible consumption and production, and strengthening the idea of implementing and rebuilding the global partnerships for sustainable development. Nevertheless, many countries have proven that tourism is an activity that is key to achieving many other goals. The paper presents in more detail the analysis of the chosen statistical indicators that refer to SGD8 (decent work and economic growth) and SGD5 (gender equality). It was confirmed the importance of adequate monitoring in the realisation of the (tourism) sustainable development goals. According to the analysis of the tourism contribution, it can be concluded that tourism has a significant impact on economic growth and employment. In addition, statistics show that tourism contributes significantly to achieving gender equality. By 2030, it can be expected further progress toward the goals of the Agenda 2030 that is to solve global challenges that we daily face and which can be achieved through sustainable tourism development.

Keywords: *sustainable development, tourism, sustainable development goals, Agenda 2030, indicators, socio-cultural sustainability, economic sustainability*